

Anna-Liisa Heusala ja Jarmo Koistinen

**Lapsen etu ja huolto Suomessa
ja Venäjällä**

Aleksanteri Papers 2:2008

Sisällys

Abstract	2
Alkusanat	3
1. Johdanto	4
2. Tutkimuskysymykset, teoreettinen viitekehys ja menetelmä	5
3. Jarmo Koistinen: Lapsen etu juridisena periaatteena Venäjällä	8
3.1 Johdanto	8
3.2 Lapsen etu perhekoodeksin mukaan	11
3.3 Lapsen etu suhteessa lasten ja vanhempien oikeuksiin ja velvollisuuksiin	12
3.4 Lapsen etu ja avioero	20
3.5. Lapsen etu ja elatusapu	23
3.6 Lapsen etu ja ilman vanhempia jääneiden lasten huoltajuus	24
4. Anna-Liisa Heusala: Lapsen huolto Suomessa ja Venäjällä	30
4.1 Johdanto	30
4.2 Perheoikeudellisen politiikan taustoja Suomessa ja Venäjällä	31
4.3 Hyvä huoltaja	34
4.4 Huoltajan valinta	36
4.5 Asuinjärjestelyt ja tapaamisoikeus	40
4.6 Kansainväliset huoltajuuspäätökset ja lapsikaappaukset	43
5. Johtopäätökset	45
6. Lähteet	49

**Anna-Liisa Heusala and Jarmo Koistinen:
Interest and custody of a child in Finland and Russia
Aleksanteri Papers 2:2008**

Key words: interests, custody, rights of children, comparative studies, Finnish and Russian legal systems, child abduction

The study goes through central legislative material concerning the interest (rights and well being) and custody of a child in Finland and in the Russian Federation. The meaning is to construct a comparative setting for the evaluation of key concepts and their application in Finnish and Russian systems. The study serves also as a preliminary study for future comparative legal, sociological and administrative studies of the theme.

Central themes under study were the interest of a child, criteria for a good custodian, selection of a custodian, habitation and visiting rights and problems in international marriages. Definitions for the interest of a child were sought in the Russian legislation and court cases documented in recent Russian legal studies. Comparisons between Finnish and Russian legislations were made in the definitions of good custody, decisions about custody, and habitation and visiting rights. Problems arising in child abduction situations between Finnish and Russian authorities formed the last part of the study.

The study showed that on the whole the interest of a child is understood quite similarly in the Finnish and Russian legislations. In Finland, the law centres around the interests of a child, where as in Russia, the relation between parents and the child is more symmetrical. The Russian legal thought has a wider family concept compared to the Finnish nuclear family. The Finnish law talks about “custodians” in general terms and in this way makes all types of family arrangements equal by law. The Russian law puts biological parents in the first place and gives close relatives, such as grandparents, rights of access to the child as well.

In the Finnish law, rights belong to the child only. Although co-custody is preferred in Finnish divorces, single parenthood as a way of limiting or removing the custody rights of one parent, is an often used decision for many reasons. In Russia, divorce does not include making a decision about custody rights. Taking away of custody rights is an extreme decision in the Russian legal thought and not a practical decision.

The best legal protection in child abduction cases is Finnish nationality of the child. If the child has Russian or dual nationality, Russian laws are applied in a possible court case.

Alkusanat

Työ liittyy Suomen oikeusministeriön toimintaan kansainvälisen oikeusavun parissa. Lasten huoltoon ja tapaamiseen liittyviä kansainvälisiä toimeksiantoja tulee oikeusministeriön kansainväliseen yksikköön. Oikeusapukysymysten hoitamiseen osallistuu myös ulkoministeriö. Suomen ja Venäjän välinen oikeusaputoiminta perheoikeudellisissa kysymyksissä tulee todennäköisesti jatkossa kasvamaan, koska liikkuvuus maiden välillä lisääntyy ja avioliittoja solmitaan rajan ylitse.

Tässä työssä tarkastellaan Suomen ja Venäjän perhelainsäädäntöä lapsen edun ja huollon näkökulmasta. Lapsen edun määritelmä on keskeinen käytännön ongelma huoltokiistoissa kahden eri yhteiskunnan välillä. Venäjä ei tällä hetkellä kuulu Haagin lapsikaappausopimuksen (1983) piiriin. Lapsikaappaustilanteissa suomalais-venäläisestä avioliitosta syntyneitä lapsia, jotka toinen vanhempi on vienyt Venäjän federaatioon, ei ole Venäjän viranomaisten toimesta palautettu Suomeen huoltajuuden saaneelle vanhemmalle.

Tämän työn avulla on mahdollista saada aineksia ymmärtää sitä, miksi perheoikeuden alueella on tällaisia pysyviä ongelmia. Työmme ei anna vastauksia kaikkiin kysymyksiin, mutta se tarkastelee aihetta lainsäädännön ja siitä johdettavissa olevien yleisten tulkintojen kautta. Työmme keskittyykin pääasiassa lainsäädännön analysointiin, mikä on viranomaisten toimeenpanoon liittyvien käytänteiden ja ajattelutapojen tutkimuksen edellytys. Toimeenpano ja viranomaiskäytäntö jäävät kuitenkin tulevien töiden tehtäväksi.

Työ jakaantuu kahteen pääosaan. HTM, FM Jarmo Koistinen on kirjoittanut osion ”Lapsen etu juridisena periaatteena Venäjällä”, jossa käydään läpi keskeistä perheoikeutta koskevaa lainsäädäntöä Venäjän osalta. Tarkoituksena on ollut hahmottaa sitä perusnormistoa, jonka pohjalta lapsen etu tämän päivän Venäjällä muodostuu lainsäädännöllisesti. VTT Anna-Liisa Heusala on kirjoittanut osion ”Lapsen huolto Suomessa ja Venäjällä”, jossa tarkastellaan vertailevasti Suomen ja Venäjän lainsäädäntöjä lapsen huoltoon liittyvien kysymysten osalta. Tarkoituksena on löytää lainsäädännön erojen lisäksi näiden funktionaalisia vastaavuuksia.

Työn johtopäätösosassa kootaan yhteen keskeiset havainnot ja annetaan myös alustavia suosituksia sen suhteen miten suomalaisten ja venäläistä perheoikeutta voidaan toisiinsa vertaillen tutkia ja miten nykyisiin rajat ylittäviin ongelmiin voidaan hakea ratkaisua.

Työn rahoitus on saatu oikeusministeriöltä ja työ jatkaa Aleksanteri-instituutin tutkimustoimintaa Venäjän oikeushallinnon alalta. Työssä esitetyt johtopäätökset ovat kokonaisuudessaan kirjoittajien omia, eivätkä edusta mitään viranomaistahoa.

1. Johdanto

Suomen ja Venäjän oikeudellisessa yhteistyössä perheoikeudelliset kysymykset heijastavat vahvasti rajojen madaltumista ja suomalaisen yhteiskunnan kansainvälistymistä. Suomen ja Venäjän kansalaisten väliset avioliitot ovat arkipäivää ja Suomessa asuvan Venäjän federaatiosta muuttaneen väestön määrä on 1990-luvusta lähtien kasvanut voimakkaasti. Perhettä ja lasten asemaa koskevissa tilanteissa on kyse kahden lainsäädännön ja oikeudellisen kulttuurin kohtaamisesta. Kun Suomen ja Venäjän kansalaiset menevät keskenään naimisiin, heidän välisiään suhteita, lasten asemaa ja mahdollisen avioeron seuraamuksia säätelevät kahden maan lait. Pääsääntöisesti määräävin on se lainsäädäntö, jota sovelletaan asuinpaikaksi valitussa maassa. Avioerotilanteissa tilanne mutkistuu silloin, kun toinen vanhempi päättää muuttaa eri maahan asumaan ja lasten huollosta on erimielisyyttä. Suomeen Venäjän federaatiosta muuttaneiden siirtolaisten ja ns. paluumuuttajien kohdalla perhelainsäädännön soveltamisessa on lisäksi kysymys erilaisista kulttuuriperinteistä. Näissä näkyvät eri sukupuolille annetut roolit ja odotukset, sekä käsitys perheen autonomiasta. Erityisesti on haluttu selvittää lasten asemaa Suomen ja Venäjän oikeusjärjestelmissä avioliiton aikana ja sen päättymisen jälkeen.

Perhe-oikeudellista vertailevaa tutkimusta kahden eri maan välillä ei Suomessa ja Venäjällä ole juurikaan harjoitettu. Vaikka kohteena olevat kysymykset ovat jo vanhoja, on niiden käsittely tutkimuksessa uusi alue. Perhe-oikeudellisen tutkimuksen kohdalla korostuvat lainkäytön kulttuurilliset puolet. Tästä syystä on usein tarpeen laajentaa näkökulmaa puhtaasta lainsäädännön vertailusta oikeussosiologiseen suuntaan. Oikeuslähteiden tarkastelun rinnalle on perhe-oikeudellisessa tutkimuksessa hyvä tuoda perhettä koskeva traditioiden, ajattelutapojen ja arvostusten tutkimus, joka auttaa ymmärtämään perheenjäsenten toimintaa ja lainsäädäntöä toimeenpanevien viranomaisten näkökulmaa.

Tämä tutkimus liittyy sekä oikeusvertailun, oikeussosiologian että hallinnon tutkimuksen kenttään. Eri yhteiskuntien tuottamien oikeusjärjestelmien ja niitä toimeenpanevien instituutioiden vertailu on usein jollakin erityisellä pioneerityöllä. Tässä Suomen ja Venäjän federaation julkisten instituutioiden ja lainsäädännön vertailu on tyypillinen esimerkki¹.

---

¹ Suomessa on saatavilla Neuvostoliiton perheoikeutta koskevia käännettyjä teoksia, kuten *Tietoja perheenjäsenten välisistä oikeussuhteista Neuvostoliiton avioliitto- ja perhelainsäädännössä*. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu (1983) ja Mattila, Heikki (1973), *Sosialististen maiden perheoikeuden pääpiirteet*. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 11.

Tutkimuksessa hyödynnetään sekä venäläistä² että suomalaista³ perheoikeudellista tutkimusta. Keskeisellä sijalla ovat nimenomaan kunkin maan kansallinen perheoikeuden ydinlainsäädäntö ja sitä toimeenpanevien viranomaisten asema ja tehtävät. Sen sijaan tämän tutkimussuunnitelman kohteena eivät ole perheoikeutta säätelevät kansainväliset sopimukset⁴ tai niiden toimeenpano Suomessa ja Venäjän federaatiossa. Kansainvälisiä sopimuksia tosin käsitellään siltä osin kuin on kansallisen lainsäädännön kuvauksen kannalta oleellista. Keskeisen lähdemateriaalinsa takia työ liittyy vahvasti myös oikeuslingvistiikkaa koskevaan tutkimukseen ja keskusteluun.⁵

2. Tutkimuskysymykset, teoreettinen viitekehys ja menetelmä

Tutkimuksen tarkoitus on tarkastella lapsen huoltoon liittyviä seikkoja lapsen aseman määrittymisen kautta Suomen ja Venäjän perhe-oikeudessa. Tutkimuksessa on tarkasteltu kummankin maan kansallista lasten huoltoa koskevaa peruslainsäädäntöä ja sen perusteella on pyritty etsimään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Miten lapsen etua voidaan arvioida lainsäädännön ja oikeuskäytännön perusteella lapsen huoltoa koskevissa asioissa erityisesti Venäjällä?
- 2) Mitkä kriteerit vaikuttavat lapsen huoltajuuteen ja huoltojärjestelyihin Suomessa ja Venäjällä?

Tutkimuksessa kohdistetaan huomio siis lapsen edun määräytymiseen ja viranomaisten päätöksentekoon vaikuttaviin asioihin lapsen huoltoa koskevan lainsäädännön pohjalta. Työn tarkoitus on ennen kaikkea löytää jatkovertailun kriteerit eli purkaa käsitteet lapsen asema ja etu huoltajuusasioissa. Tässä tehtävässä lähtökohtana on lapsen asemalle ja edulle annettava sisältö, jota käytetään kummankin maan lainsäädännön tarkastelussa.

Lapsen asema nähdään yhteiskunnallisena ilmiönä (poliittisen ajattelun tilana), joka on institutionalisoitu lainsäädännön kautta. Lapsen aseman perustana on tutkimuksessa yleismaailmallinen perusihmisoikeuksiin pohjautuva oikeus elämään, turvaan ja hoitoon. Hoito

---

² Esimerkiksi Ptšelintseva, Ljudmila (2000), *Semeinoe pravo Rossii: kratki utšebnyi kurs*. Moskva: Norma-Infra M.

³ Esimerkiksi Eva Gottberg (2005 ja 1997), Mahkonen (1983)

⁴ Näistä mm. Mikkola, Tuulikki (2004), *Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus*. Helsinki: WSOY lakitieto. Kurtto, Hanna (2004), *Haagin lapsikaappauspimuksen soveltaminen: erityisesti lapsen asuinpaikasta ja palauttamisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto ja Laamanen Päivi (2004), *Tuomioistuimen toimivalta vanhempainvastuuta koskevissa asioissa Bryssel II ja Iia-asetusten mukaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

⁵ Esimerkiksi Jyräki (toim.) 1999.

pitää sisällään kasvatuksen ja koulutuksen. Kun tarkastellaan lainsäädäntöä, tutkitaan samalla oikeudellisen ajattelun arvostuksia ja oikeuspoliittisia päämääriä.

Oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa huomio kiinnittyy tekstin tulkinnan systematiikkaan ja oikeuteen kohtuullisen autonomisena järjestelmänä. Keskeisenä tutkimuskohteena on oikeuslähteisiin sisältyvä materiaali. Oikeussosiologiassa puolestaan käytetään yhteiskuntatieteen metodeja käytänteiden ja instituutioiden tulkintaan empiirisen aineiston avulla. Oikeutta tutkitaan osana yhteiskuntaa selittäen sekä sen muodollista että epämuodollista puolta.⁶ Hallinnon tutkimuksen perinteessä lainsäädännön tarkastelu liittyy tyypillisesti joko toimeenpanon tai organisaatioiden tutkimukseen. Lainsäädäntö on väline, jolla toteutetaan valtion tahtoa ja tämän takia julkisen vallan ja yksilön välinen jännite onkin hallintotieteessä keskeinen mielenkiinnon kohde.

Vertaileva oikeustiede voidaan määritellä⁷ ulkomaista oikeussääntöä tutkivaksi alaksi, jonka menetelmä on tulkinnallinen (oikeusdogmatiikan menetelmä) täydennettynä kokemuseräisellä (oikeussosiologian menetelmä) ja historian menetelmillä.⁸ Suomessa Jaakko Husa on erottanut oikeusdogmatiikan alueella kaksi pääasiallista lähestymistapaa. Ensimmäinen näistä on praktinen oikeusdogmatiikka, jossa lähestymistapana on tuomioistuineläytöksen ratkaisutoiminnan tutkimus, ennen kaikkea päätösten oikeutuksen hakemiseksi. Tieteelliseksi oikeusdogmatiikaksi Husa puolestaan kelpuuttaa teoreettis-hypoteettisen tutkimuksen, joka usein on myös kriittistä. Kriittisyyden kriteereiksi hän katsoo taustojen ja aineiston luotettavan kuvaamisen (esim. kuinka monta tietyn tyyppistä oikeudellista ratkaisua on tehty), avoimuuden (miksi on valittu juuri tietyt tapaukset tai oikeuden säännöt, jotka esitetään), johtopäätösten mahdollisten vasta-argumenttien mahdollisuuden esille tuomisen, kvantitatiivisen luotettavuuden ja havaintoyksiköiden painoarvon esilletuonnin (esim. korkeimpien oikeusasteiden päätökset vs. alempien oikeuksien päätökset).⁹

Tässä tutkimuksessa edellä mainitut menetelmälliset vaatimukset ovat relevantteja suhteessa kohteena olevan aineiston valintaan. Lapsen edun määrittelyssä korostuvat perheen sisäiset suhteet ja huoltoratkaisuissa toimivaltaisten viranomaisten päätöksenteon perusteet. Myös se mihin asioihin viranomaiset vaikuttavat, määrittää lapsen asemaa ja lapsen edun toteutumista.

---

⁶ Alvesalo & Ervasti (2006)

⁷ Husa (1995) esimerkiksi on käyttänyt Aulis Aarnion luokittelua tarkastellessaan menetelmien ja tutkimuskohteen suhdetta.

⁸ Husa (1995), s. 195.

⁹ Husa (1995), s. 196–206.

Lapsen asema muodostuu laajasti ottaen sekä lainsäädännöllisillä että sosiaalisilla järjestelyillä. Lapsen aseman tarkastelussa keskeisellä sijalla ovat eri perheenjäsenten roolit ja perheen asema (autonomia) suhteessa valtioon. Huoltoa koskevissa asioissa perinteiset näkemykset sukupuolten tehtävistä ja lapsen edun toteutumisesta erilaisissa järjestelyissä vaikuttavat oikeudelliseen ajatteluun ja viranomaisten tapaan reagoida asioihin. Voi olla, että joihinkin asioihin ei ole kaikissa yhteiskunnissa ollut tapana puuttua, sillä niiden katsotaan kuuluvan yksityisen elämän ja traditioiden puolelle. Sosiologian alalla tutkimus jakaakin perhettä koskevan tutkimusalueen sekä sukupuolia koskevaan sosiologiaan että lapsuuden sosiologiaan.

Tutkimuksen kysymyksenasettelun mukaisesti aineisto on tutkimuksen toisessa osassa asetettu rinnakkain vertailuasetelman rakentamista varten. Päämääränä on ollut rakentaa alustavasti ns. funktionaalinen vertailuasetelma¹⁰ jatkotutkimuksia varten. Funktionaalinen vertailu kiinnittää huomiota *oikeudellisen ongelman ratkaisutapaan* eli siihen, miten eri yhteiskuntien oikeudelliset ratkaisukeinot samanlaiseen yhteiskunnalliseen ongelmaan eroavat toisistaan. Lakien ja niiden toimeenpanon lopputulokset ovat tässä yhteydessä vertailtavissa vaikka lait ja instituutiot eivät suoraviivaisesti olisikaan.¹¹ Perustana on tässäkin lähtöasetelmassa kuitenkin ensiksi normiston voimassaolon vertailu¹². Tällöin vertailussa rajaudutaan ennen kaikkea virallisen säädöstekstin läpikäyntiin ja jätetään vähemmälle huomiolle se miten tehokas kulloinkin tarkasteltava normi on. Samoin tarkastellaan päätöksentekoon vaikuttavien viranomaisten asemaa ja tehtäviä, ilman hallintokulttuurissa tärkeää tosiasiallisen vallan (aseman painoarvon ja päätöksentekokyvyn) analyysiä. Hallintotieteellisesti ilmaistuna kyse on rakenteiden kuvauksesta.

Lapsen aseman ja edun toteutumista tulee funktionaalisessa vertailussa tarkastella kahdella tavalla. Ensinnäkin tarkastelemalla sitä mitä lainsäädäntö sanoo lapsen asemasta ja edusta Suomessa ja Venäjällä, sekä tähän päätöksentekoon osallistuvista erilaisista viranomaistahoista. Toiseksi tarkastelemalla sitä minkälaisia päätöksiä ovat tehneet huoltajuus- ja elatusapuasioita ratkaisevat hallinto- ja oikeusviranomaiset. Tässä tutkimuksessa painottuu ensimmäinen puoli. Lainsäädännön ja viranomaisten tehtävien tarkastelussa esitetään rajat ylittävän viranomaistoiminnan kannalta keskeisiä kysymyksiä, joihin vastaamalla lainsäädännön vertailuasetelma syntyy. Pääryhmät kysymyksissä ovat

---

¹⁰ Husa (1998) ja Koistinen (2006)

¹¹ vrt. Koistinen (2006), s. 16.

¹² Husa (1998). s. 112, kirjoittaja viittaa Hans Kelsenin kehittämään näkemykseen, jonka mukaan oikeus on voimassa muodollisten kriteerien mukaisesti.

lapsen edun määritelmät kummassakin maassa, lapsen huoltojärjestelyt ja viranomaisten päätöksenteon kriteerit huolto- ja tapaamisasioissa.

Edellä mainitussa funktionaalisisessa tutkimusasetelmassa on kyse eräänlaisesta intressitutkimuksesta¹³. Intressien tarkastelulla ei voida suoraan kertoa miten normia tullaan tulkitsemaan, mutta se tuo esille oikeudellisen sääntelyn luonnetta ja soveltamisongelmia. Intressinäkökulma tulee tutkimuksessa esille siinä, että sen kautta saadaan vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: mitkä hallinnot ovat mukana vaikuttamassa huoltajuutta koskeviin päätöksiin Suomessa ja Venäjällä? Mitä seikkoja lainsäädäntö keskeisesti painottaa arvioitaessa lapsen edun toteutumista? Mitä lainsäädäntö kertoo eri osapuolten asemasta: onko lapsen etu itsenäinen vanhempien asemasta erillinen käsite vai ovatko etusijalla esimerkiksi vanhempien tai äidin aseman turvaaminen huoltajuuskiistoissa? Hypoteesina voidaan esittää, että viranomaispäätöksillä pyritään vahvistamaan joidenkin intressien ensiarvoisuutta päätöksenteossa.

Tutkimuksen viitekehukseen kuuluu keskeisesti myös oikeudellisen kielen tutkimus. Tässä suunnitelmassa lähtökohtana on, että oikeudellisen kielen kääntämisessä kyse on ajattelutavan tulkinnasta. Juridista kieltä käännettäessä on hahmotettava järjestelmän sisäinen logiikka ja kokonaisuuden taustalla oleva ajattelutapa. Syvällisesti nähtynä tämä tarkoittaa myös oikeudellisen historian mukaan tuomista analyyysiin.¹⁴ Vertailuasetelmassa keskeinen työ liittyykin kahden eri kielen kääntämiseen siten, että sekä käytetyt termit on teknisesti oikein käännetty ja samalla niiden muodostamat käsitteet tulevat oikein tulkituiksi toisen kulttuurin edustajille¹⁵.

3. Lapsen etu juridisena periaatteena Venäjällä

3.1 Johdanto

Tässä osuudessa tarkastellaan yleisluontoisesti sitä, miten lapsen etu otetaan huomioon Venäjän federaation lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä. Jakson ensisijaisena tavoitteena on antaa kuvaus keskeisistä säädöksistä, joiden perusteella lapsen oikeudellista asemaa voidaan arvioida Venäjällä.

Venäjän federaatiossa asuu noin 29 miljoonaa lasta, joista orpoja ja ilman vanhempien huoltoa kasvavia lapsia on 731 000, vammaisia 587 000 ja yhteiskunnallisesti vaarallisessa tilanteessa eläviä lapsia 676 000.¹⁶ Lainsäädännön mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta henkilöä

---

¹³ Laakso (1990), s. 47

¹⁴ Mattila (1999), s. 108.

¹⁵ Lehto (1999), s. 126.

¹⁶ Razporjaženije pravitelstva RF ot 26.1. 2007 N 79-r.

(Perhekoodeksin 54 § 1 mom.).Lapsista on tullut yksi yhteiskuntapolitiikan painopisteistä¹⁷, mikä on edellyttänyt myös lapsen oikeudellisen aseman parantamista. Venäjä on allekirjoittanut keskeisimmät lapsen oikeuksia edistävät kansainväliset sopimukset ja saattanut lainsäädäntöään näitä sopimuksia vastaaviksi. Keskeisin lapsen asemaa edistävästä kansainvälisestä sopimuksesta on Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista (*Convention on the Rights of the Child*), joka solmittiin vuonna 1989. Venäjä liittyi tähän sopimukseen vuonna 1990. Lapsen asemaa säätelevät normit ovat siis kohtuullisen uusia Venäjän lainsäädännössä.¹⁸

Lapsen asemaa ja oikeuksia edistäviä oikeudellisia säädöksiä löytyy Venäjän kansallisen lainsäädännön kaikilta tasoilta. Kaikkien lakien ja lakia alemman tasoisten säädösten on vastattava perustuslain (PL) säännöksiä. Venäjän PL:n 17 §:ssä on säädetty, että Venäjällä tunnustetaan ja taataan kansalaisten ja ihmisen oikeudet kansainvälisessä oikeudessa yleisesti hyväksytyjen periaatteiden ja normien mukaisesti. Venäjän PL 38 §:n mukaan äitiys ja lapsuus sekä perhe nauttivat valtion suojaa. Saman pykälän mukaan lasten huolto ja kasvatus ovat vanhempien yhtäläinen oikeus ja velvollisuus. Perustuslaki myös velvoittaa 18 vuotta täyttäneiden lasten huolehtimaan työkyvyttömistä vanhemmistaan.¹⁹ Perustuslaissa säädettyjen lapsen oikeuksien ja laillisten etujen konkreettisen toteuttamisen turvaamiseksi säädettiin 24.7.1998 laki N:o 124-FZ *Lapsen oikeuksien perustakuista Venäjän federaatiossa*.²⁰ Laissa määritellään periaatteet, joilla lapsen oikeuksien ja laillisten etujen toteuttamisen oikeudellinen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen perusta on luotava. Perustuslain ja em. federatiivisen lain lisäksi lapsen asemaa säännellään muiden oikeudenalojen lakikoodekseilla, muilla federatiivisilla laeilla, liittovaltiosubjektien laeilla ja lakia alemman tason säädöksillä.

Keskeisin lapsen asemaa sääntelevä koodeksi on vuonna 1996 säädetty *perhekoodeksi (PK)*²¹. Perhekoodeksin lisäksi lapsen asemaa koskevia säännöksiä on siviiliprosessikoodeksissa²², hallinnollisten lainrikkomusten koodeksissa²³, työkoodeksissa²⁴,

---

¹⁷ Venäjällä toteutetaan yhteiskuntapoliittista ohjelmaa *Deti Rossii 2007–2010* lasten aseman parantamiseksi.

¹⁸ Grudtsyna (2006), s. 195.

¹⁹ Barhatovan mukaan valtion takaama äitiyden, lasten ja perheen suoja säädettiin perustuslailliseksi periaatteeksi ensimmäisen kerran vuonna 1977, ks. Barhatova (2004), s. 61.

²⁰ Federalnyi zakon ot 24.7.1998 № 124-FZ «Ob osnovnyh garantijah prav rebjonka v Rossijskoi Federatsii».

²¹ Semeinyi kodeks Rossijskoi Federatsii ot 29.12.1995 № 223-FZ.

²² Graždanski protsessualnyi kodeks RF ot 14.11.2002 № 138-FZ.

²³ Kodeks RF ob administrativnyh pravonarušenijah ot 30.12.2001 № 195-ФЗ.

rikosprosessikoodeksissa²⁵, rikoskoodeksissa²⁶ ja siviililakikoodeksissa²⁷. Siviiliprosessikoodeksissa on säädökset muun muassa siitä, kuka voi edustaa alaikäistä lasta ja adoptointia koskevat menettelytapasäädökset. Hallinnollisten lainrikkomusten koodeksiin sisältyy muun muassa vanhemmille ja huoltajille määrättävät sanktiot lasten kasvatuksen laiminlyönnistä. Työkoodeksissa määrätään se, millä tavalla alle 18-vuotiaan työsuhdetta koskevat kysymykset hoidetaan. Rikosprosessikoodeksissa on säädökset alaikäisen kuulustelusta asianomistajana ja todistajana sekä alaikäisen rikoksesta epäillyn tai syytetyn laillisen edustajan osallistumisesta rikosprosessiin. Rikoskoodeksissa on kriminalisoitu muun muassa lapsen vaihtaminen, adoptiosalaisuuden rikkominen ja lasten tai työkyvyttömiä vanhempia elatukseen liittyvien maksujen laiminlyönti. Siviililakikoodeksissa on säädetty 14–18-vuotiaiden lasten oikeustoimikelpoisuudesta.²⁸ Aiemmin mainitun lapsen oikeuksien toteuttamista varten säädetyn lain lisäksi muita lapsen asemaa edistäviä federatiivisia lakeja ovat muun muassa *Laki lasten heitteille jättämisen ja lainrikkomusten ennaltaehkäisemisen perusjärjestelmästä*²⁹, *Laki orpolasten ja ilman vanhempia jääneiden lasten yhteiskunnallisen tuen lisätakuista*³⁰, *Laki valtion tuesta yhteiskunnallisille nuoriso- ja lapsijärjestöille*³¹. Venäjän PL 72 §:n ja perhekoodeksin 3 § 1 momentin mukaan perhelainsäädäntö (mukaan lukien lapsia koskeva lainsäädäntö) kuuluu Venäjän federaation ja sen liittovaltiotietojen yhteiseen lainsäädäntövaltaan. Tämän takia perhekoodeksin tietyissä pykälissä mainitaan, että liittovaltiotietojen on lainsäädäntövalta asiassa. Esimerkiksi alle 16-vuotiaiden avioliiton solmimista koskeva menettely kuuluu liittovaltiotietojen lainsäädäntövaltaan.

Yhteenvedon voidaan todeta, että Venäjän lainsäädäntö ottaa varsin kattavasti huomioon lapsen aseman. Samalla on kuitenkin todettava, että lainsäädännön tuoreus ei voi olla vaikuttamatta siihen, että lapsen asemaa koskeva lainkäyttö ei välttämättä ole vielä ehtinyt vakiintua. Keskeinen periaate lapsilainsäädännössä on *lapsen etu*, josta venäjän kielessä käytetään monikollista muotoa lapsen edut tai lasten edut (*interesny rebjonka/detei*).

---

²⁴ Trudovoi kodeks RF ot 30.12.2001 № 197-ФЗ.

²⁵ Ugolovno-protsessualnyi kodeks RF ot 18.12.2001 № 174-FZ.

²⁶ Ugolovnyi kodeks RF ot 13.6.1996 № 63-ФЗ.

²⁷ Graždanski kodeks RF Tšast 1 ot 30.11.1994 N 51-ФЗ.

²⁸ Ks. tarkemmin Dubrovskaja (2008), s. 24–28.

²⁹ Federalnyi zakon ot 24.6.1999 № 120-FZ «Ob osnovah sistemy profilaktiki beznadzornosti i pravonarušeni nesoveršennoletnih».

³⁰ Federalnyi zakon ot 21.12.1996 № 159-FZ «O dopolnitelnyh garantijah po sotsialnoi podderžke detei-sirot i detei, ostavšihsja bez popetšeniija roditelei».

³¹ Federalnyi zakon ot 28.6.1995 № 98-FZ «O gosudarstvennoi podderžke molodjožnyh i detskih obštšestvennyh objedineni».

Tämän luvun tarkoituksena on analysoida periaatteen juridista sisältöä eli sitä, missä yhteyksissä ja millä tavalla lapsen etu on lain mukaan otettava huomioon. Keskeinen oikeuslähde lapsen edun juridisessa tarkastelussa on Venäjän perhekoodeksi.

3.2 Lapsen etu perhekoodeksin mukaan

Venäjän perhekoodeksi tuli voimaan 1.3.1996. Perhekoodeksilla säännellään avioliittoa, perheenjäsenten henkilökohtaisia ja omaisuuteen liittyviä oikeussuhteita sekä ilman vanhempia jääneiden lasten huoltoon liittyviä kysymyksiä. Mikäli perhettä koskevaa oikeussuhdetta ei säännellä perhekoodeksilla, sovelletaan siinä tapauksessa siviililainsäädäntöä, jos se ei ole ristiriidassa perhelainsäädännön kanssa. Keskeisiä perhekoodeksin toimijoita ovat kansalaiset, valtion viranomaiset ja huoltajuusviranomaiset. Perheasioita koskevien oikeusriitojen määrä on kasvanut osittain myös siitä syystä, että aiemmin hallintoasioina käsitellyistä asioista, kuten adoptiokysymyksistä, päätetään uuden lainsäädännön mukaan tuomioistuinmenettelyssä. Useimmat oikeuskäsittelyt koskevat avioeroja, omaisuudenjakoa puolisoitten kesken sekä alaikäisten lasten asumis- ja huoltajuuskysymyksiä.³² Perhekoodeksissa on 34 pykälää, joiden tekstissä viitataan tavalla tai toisella lapsen edun huomioon ottamiseen.

Perhekoodeksissa on kahdeksan jaksoa: I Yleiset säädökset, II Avioliiton solminen ja purkaminen, III Aviopuolisoiden oikeudet ja velvollisuudet, IV Vanhempien ja lasten oikeudet ja velvollisuudet, V Perheenjäsenten elatusapuvelvoitteet, VI Ilman vanhempien huoltoa jääneiden lasten kasvatuksen muodot, VII Perhelainsäädännön soveltaminen perhesuhteisiin, joissa on osallisina ulkomaalaisia kansalaisia ja ilman kansalaisuutta olevia henkilöitä, VIII Loppusäädökset. Analysoimalla lapsen etu -käsitteen esiintymistä perhekoodeksin lakitekstissä voidaan karkeasti luokitellen todeta, että lapsen etu on perhekoodeksin mukaan otettava huomioon 1) lapsen ja vanhempien oikeuksien toteuttamisessa, 2) avioeroon liittyvissä järjestelyissä, 3) elatusapuun liittyvissä kysymyksissä ja 4) ilman vanhempien huoltoa jääneiden lasten huoltajuusasioissa. Kaikissa tapauksissa on viime kädessä kyse lapsen huoltoon liittyvistä järjestelyistä eri olosuhteissa.

Käsitettä *lapsen etu (interesny rebjonka/detei)*³³ ei ole määritelty Venäjän lainsäädännössä erikseen. Tätä termiä on lainopillisessa

---

³² Ks. Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 4–9.

³³ Tässä tutkimuksessa lapsen etu -käsitteellä ymmärretään ilmaisua interesny detei/rebjonka riippumatta siitä, onko lapsi-sana monikossa vai yksikössä. Erityisesti perhekoodeksissa käytetään lapsesta yksikkömuotoa, jolloin lapsen edun käsite määritellään lapsen laillisten edustajien ja huoltajuusviranomaisten toiminnan kautta.

kirjallisuudessa määritelty mm. siten että se ”tarkoittaa sitä mitä pitää suojella, ottaa huomioon ja turvata”³⁴. Käytännössä lapsen etu täytyy konstruoida useiden eri normien pohjalta. Jo vuoden 1950 Neuvostoliiton opetusministeriön adoptiota käsittelevässä oppaassa todettiin, että lapsen etua ei tule ymmärtää vain hyvien aineellisten olosuhteiden merkityksessä, vaan lapsen edun käsitteeseen on liitettävä lapsen normaalien kehitysolosuhteiden turvaaminen, lapsen oikea ideologinen kasvatus ja hänen valmentaminen yhteiskunnallisesti hyödylliseen toimintaan. Dubrovskajan mukaan nykyään voimassa oleva lainsäädäntö tarkastelee lapsen etua vanhempien etujen kautta, koska perhekoodeksin 65 § 1 momentissa todetaan, että vanhempien oikeuksia ei voi toteuttaa lapsen edun vastaisesti ja lapsen edun turvaamisen täytyy olla vanhempien erityisen huolenpidon kohde. Oikeuskäytännössä ei ole myöskään muotoutunut yhtenäistä linjaa, millä tavalla lapsen etu olisi määriteltävä, vaan kysymys siitä, mikä vastaa lapsen etua ja mikä ei, ratkaistaan tapauskohtaisesti.³⁵ Korkeimman oikeuden adoptiota koskevan määräyksen mukaan lapsen etuna on ymmärrettävä lapsen täysiarvoisen fyysisen, psyykkisen ja henkisen kehityksen edellyttämien olosuhteiden turvaaminen.³⁶ Dubrovskajan mukaan lapsen etu (*interesny detei*) on lapsen olemassaololle suotuisten olosuhteiden subjektiivinen tarve, joka realisoituu perhelainsäädännössä säänneltyjen vanhempien etujen ja velvollisuuksien kautta.³⁷

3.3. Lapsen etu suhteessa lasten ja vanhempien oikeuksiin ja velvollisuuksiin

Alaikäisen lapsen oikeudet voidaan jakaa aineettomiin ja aineellisiin oikeuksiin. PK 11 luvussa säädetyt oikeudet vastaavat Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimusta lapsen oikeuksista. Lapsen aineettomia oikeuksia ovat: oikeus asumiseen ja kasvatukseen perheessä (PK 54 §), oikeus olla tekemisissä vanhempiensa ja sukulaistensa kanssa (PK 55 §), oikeus suojaan (PK 56 §), oikeus ilmaista mielipiteensä (PK 57 §) ja oikeus etunimeen, isännimeen ja sukunimeen (PK 58 §). Aineellisia lapsen oikeuksia ovat: oikeus tulla vanhempiensa elättämäksi; omistusoikeus itse hankkimiin tuloihin, lahjana tai perintönä saatuun omaisuuteen ja muuhun lapsen varoilla hankittuun omaisuuteen (PK 60 §). Lapsen omistusoikeudesta säädetään tarkemmin Siviilikoodeksin 26 ja 28 pykälissä.

---

³⁴ Krašeninnikov (2006), s. 201.

³⁵ Dubrovskaja (2008), s. 35.

³⁶ P. 14 Postanovlenija Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 4.7.1997 № 9 «O primenenii sudami zakonodatelstva pri rassmotrenii del ob ustanovlenii usynovlenija».

³⁷ Dubrovskaja (2008), s. 37.

PK 54 § 2 momentin mukaan jokaisella lapsella on oikeus asua ja tulla kasvatetuksi *perheessä* siten kuin se on mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa, oikeus heidän huolenpitoonsa, oikeus asua yhdessä heidän kanssaan pois lukien tilanteet, joissa se on *ristiriidassa hänen etunsa* kanssa. Lapsen etu asumisjärjestelyissä on otettava huomioon myös PK 65 § 3 momentin mukaan, jossa on määrätty, että lapsen asuinpaikka vanhempien asuessa erillään määritellään vanhempien sopimuksella. Mikäli sopimusta ei ole, asuinpaikkaa koskeva riita ratkaistaan ottamalla *lähtökohdaksi lapsen etu* ja huomioimalla hänen mielipiteensä asiasta. Asuinpaikkaa ratkaistaessa on otettava huomioon lapsen kiintyneisyys vanhempiinsa ja sisaruksiinsa; lapsen ikä; vanhempien moraaliset ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet; lasten ja vanhempien väliset suhteet ja vanhempien mahdollisuudet järjestää lapselle kasvatusta ja kehitysolosuhteet. Olosuhteiden järjestämismahdollisuuksia arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa vanhempien työolosuhteet ja taloudellinen tilanne. Lapsen asuinpaikkaa koskevat riidat käsitellään kaupunki- ja piirioikeuksissa. Rauhantuomari käsittelee monia perheoikeudellisia riitoja, mutta lapsen asuinpaikkaa koskevat riidat eivät Siviiliprosessikoodeksin 23–27 §:n perusteella kuulu sen toimivaltaan.

Pihkovan aluehallinnon (*oblast*) oikeuden (kassaatioaste) päätös 29.5.2001³⁸: Alaikäisen lapsen asuinpaikasta päätettäessä vanhempien asuessa erillään tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen ikä, hänen kiintyneisyys vanhempiinsa, vanhempien moraaliset ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet ja muut tilannetta kuvaavat olosuhteet, jotka ovat muotoutuneet asumisessa vanhempien kanssa.

Aviovaimo Belousova nosti avioerokanteen aviomiestään Belousovia vastaan. Kanteesta kävi ilmi, että kantajalla oli vastaajan kanssa yhteinen vuonna 1990 syntynyt poika Boris. Käytännössä syyskuusta 2000 lähtien avioliittoa ei ole enää ollut ja perhe oli tosiasiallisesti hajonnut.

Vastaaja Belousov hyväksyi avioerokanteen ja nosti vastakanteen vaatiakseen pojan asuinpaikan määräämistä hänelle. Sopimukseen ei päästy ja koska lapsi oli täyttänyt 10 vuotta, hänen toivomuksensa asua isänsä luona oli otettu huomioon. Belousova ei hyväksynyt kannetta. Pihkovan koulutusviranomaiset puolsivat Boriksen määräämistä isälleen.

---

³⁸ *Sudebnaja praktika po semeinym sporam* (2004), s. 309–311.

Pihkovan ensimmäisen asteen tuomioistuimissa vahvasti avioeron ja määräsi pojan asumaan isänsä luona.

Aviovaimo Belousova valittiin tuomiosta aluehallinnon tuomioistuimeen ja vaati tuomion muuttamista lapsen asuinpaikan osalta. Hän perusteli valitustaan sillä, että tuomioistuimissa ei ollut tutkittu täydellisesti sellaisia asiaan liittyviä seikkoja, joilla oli merkitystä asian ratkaisemisen kannalta. Tämän lisäksi hän esitti kanteessaan, että alioikeuden päätöksen perusteena on käytetty sellaisia psykologin lausuntoja, jotka oli hankittu prosessilain vastaaisesti.

Aluehallinnon tuomioistuimissa tutki asian ja muutti osittain tuomiota. Venäjän federaation Korkeimman oikeuden lapsen kasvatuksen liittyviä riitoja koskevan määräyksen mukaan lapsen asuinpaikkaa määrättäessä on otettava huomioon lapsen ikä, hänen kiintyneisyys vanhempiinsa, vanhempien moraaliset ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet, lasten ja vanhempien väliset suhteet ja vanhempien mahdollisuudet järjestää lapselle kasvatus- ja kehitysolosuhteet sekä muut tilannetta kuvaavat olosuhteet, jotka ovat muotoutuneet asumisessa vanhempien kanssa. Kaikki seikat on siis tarkastettava ja arvioitava tuomioistuimissa. Kyseisen tapauksen käsittelyssä tuomioistuimissa oli täytännyt nämä vaatimukset epätäydellisesti.

Aineistosta käy ilmi, että puolisoitten asuntokysymystä ei ollut ratkaistu, minkä takia Belousov on väliaikaisesti vuokrannut asunnon. Lapsi on määrätty asumaan isänsä luona tutkimatta perusteellisesti asuinolosuhteisiin liittyviä seikkoja. Tämän lisäksi Belousova (aviovaimo) on oikeudenkäynnissä viitannut siihen, että Belousov on suorittanut sotapalveluksen levottomilla alueilla, mikä heijastuu hänen mielentilaansa ja käytökseen. Hänestä oli tullut pidättyvä, aggressiivinen ja mies oli pahoinpidellyt häntä lapsen läsnä ollessa. Nämä luonteenpiirteet johtavat myös aggressiiviseen käyttäytymiseen julkisilla paikoilla, ja erään baaritappelin jälkeen mies oli viety sairaalaan ja pojan oli oltava vieraiden ihmisten luona. Belousova selvitti toisen asteen oikeuskäsittelyssä, että poika ei ollut antanut vapaaehtoisesti tahdonilmaustaan asua isänsä luona, koska pelkää tätä. Toisen asteen tuomioistuimissa totesi, että vanhempien henkilökohtaisten ominaisuuksien sekä lapsen ja vanhemman välinen suhde on selvitettävä lapsen asuinpaikkaa määrättäessä. Ensimmäisen asteen tuomioistuimissa oli laiminlyönyt tämän, eikä ollut tutkittu

todisteita Belousovan väitteiden tueksi. Myös miehen työhön liittyvät seikat on tutkittava tarkemmin.

Aluehallinnon tuomioistuin toisen asteen tuomioistuimena totesi, että alioikeuden antama tuomio ei ole laillinen ja perusteltu kyseisten puutteiden takia ja sitä on muutettava näiltä osin. Toisen asteen tuomioistuin palautti asian uudelleen käsiteltäväksi ja määräsi poistamaan havaitut puutteet ja tutkimaan täydellisesti asiaan vaikuttavat seikat ja antamaan lainmukaisen ratkaisun. Muilta osin päätös on oikea, eivätkä osapuolet valita siitä.

PK 57 §:n mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä mistä tahansa perheeseen liittyvästä kysymyksestä, joka koskee hänen etua ja hänellä on myös oikeus tulla kuulluksi minkä tahansa asian oikeuskäsittelyssä ja hallinnollisessa ratkaisutoiminnassa. Lapsen näkemyksen huomioon ottamisessa on erotettava mielipide ja suostumus. Asiaa ratkaistaessa 10 vuotta täyttäneen lapsen mielipiteen huomioonottaminen on pakollista, jos se ei ole *ristiriidassa lapsen edun kanssa*. Mikäli tuomioistuin tai muut viranomaiset tekevät lapsen mielipiteen vastaisen päätöksen, niiden on perusteltava ja tuotava esiin syyt, joiden perusteella päätös on lapsen mielipiteen vastainen. Tässä yhteydessä lapsen edulla on ymmärrettävä terveen elämäntavan turvaamista, normaalia psyykkistä ja fyysistä kehitystä, koulutuksen saamista, asianmukaisia elinolosuhteita ja muita tarpeita.³⁹ Tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen mielipide lapsen asuinpaikkaa koskevan riidan ratkaisussa, ratkaistaessa lasten palauttamista omille vanhemmilleen, sukulaisten hakiessa kanssakäymisen esteiden poistamista, isyyden rekisteröinnissä ja ratkaistaessa kysymystä lapsen kasvatuksesta, koulutuksesta ja opiskelusta. Huoltajuusviranomaiset tai tuomioistuin voivat tehdä päätöksen vain lapsen suostumuksesta, jos lapsi on täyttänyt 10 vuotta, seuraavissa tapauksissa: nimen ja sukunimen vaihto (PK 59 §), vanhempien oikeuksien palauttaminen (PK 72 §), adoptoitavan lapsen suostumus adoptioon (PK 132 §), adoptoidun lapsen nimi, isännimi ja sukunimi (PK 134 §), adoptoijien rekisteröinti adoptoidun lapsen vanhemmiksi (PK 136 §), nimen muuttaminen adoptoinnin purkamisen seurauksena (PK 143 §) ja lapsen määrääminen kasvattivanhemmille (PK 154 §). Kommentaarissa todetaan, että lapsen mielipide tai suostumus voidaan selvittää oikeusistunnossa keskusteltaessa huoltajuusviranomaisten kanssa. Jos riitaa ratkaistaessa tuomioistuin tulee siihen johtopäätökseen, että lasta on kuultava oikeusistunnossa, sen on selvitettävä huoltajuusviranomaisten mielipide

---

³⁹ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 178.

siitä, vaikuttaako osallistuminen oikeusistuntoon negatiivisesti lapseen. Lapsen kuulemisessa täytyy ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso ja se on tehtävä pedagogin läsnä ollessa sellaisissa olosuhteissa, joissa muut asianosaiset eivät pääse vaikuttamaan lapsen lausumaan. Lasten kuulemisessa on myös selvitettävä, onko lapsen mielipide syntynyt häneen kohdistuneen vaikuttamisen tuloksena.

Lapsen oikeudesta oikeuksiensa ja laillisten etujensa suojaan säädetään PK 56 §:ssä. Oikeus suojaan on varsin monitahoinen kysymys, eikä se kuulu ainoastaan perhelainsäädännöllä säänneltävien kysymysten joukkoon. Lapsen oikeus suojaan turvataan myös siviili-, siviiliprosessi, hallinto- ja rikoslainsäädännöllä. Lapsella on oikeus suojaan ei ainoastaan sivullisilta ihmisiltä, vaan myös vanhemmiltaan, kasvattivanhemmiltaan ja sukulaisiltaan, mikäli nämä käyttävät oikeuksiaan väärin. Lapsen suojan ja laillisten etujen takaaminen kuuluu vanhemmille, huoltajuusviranomaisille, prokuraattorille ja tuomioistuimelle. PK 64 §:n mukaan vanhemmat ovat lastensa laillisia edustajia ja suojelevat lastensa oikeuksia ja etuja kaikissa suhteissa. Vanhemmilla ei ole kuitenkaan oikeutta ajaa lastensa etuja, jos huoltajuusviranomaiset ovat todenneet, että lasten ja vanhempien edun välillä on ristiriitoja. Huoltajuusviranomaisten on erimielisyystilanteissa määrättävä edustaja suojaamaan lasten oikeuksia ja etuja.

Lasten oikeuksia peilataan vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien kautta. Lapsen vanhemmilla on PK 61 §:n mukaan yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet lapsiaan kohtaan, mistä käytetään käsitettä vanhempien oikeudet (*roditelskije prava*). Vanhempien oikeudet käsitteenä sisältävät oikeuksien lisäksi myös vanhempien velvollisuudet. Vanhempien oikeudet lakkaavat lapsen tultua täysi-ikäiseksi eli hänen täytettyä 18 vuotta. Vanhempien oikeudet päättyvät myös silloin, jos alaikäinen lapsi solmii avioliiton tai muissa lain määrittelemissä tapauksissa⁴⁰ lapsi hankkii täyden oikeustoimikelpoisuuden ennen 18 vuoden ikää.

PK 63 §:n mukaan vanhemmilla on ensisijainen kasvatus- ja koulutusvastuu. Keskeistä vanhempien oikeuksien toteuttamisessa on se, että niiden toteuttaminen ei voi olla *ristiriidassa lapsen edun* kanssa. Lapsen edun turvaamisen täytyy olla vanhempien keskeisin huolenaihe. Toteuttaessaan vanhempien oikeuksia vanhemmilla ei ole oikeutta vahingoittaa lasta fyysisesti tai henkisesti, eikä myöskään aiheuttaa haittaa lapsen moraalille kehitykselle. Lasten kasvatukseen ei saa sisältää

---

⁴⁰ Siviilikoodeksin 27 §:n mukaan 16 vuotta täyttänyt lapselle voidaan myöntää täysi oikeustoimikelpoisuus, jos hän työskentelee työsopimuksen nojalla tai vanhempiensa, adoptiovanhempiensa tai huoltajiensa suostumuksesta harjoittaa yritystoimintaa. Alaikäisen täyden oikeustoimikelpoisuuden vahvistavat huoltajuusviranomaiset vanhempien, adoptiovanhempien tai huoltajien suostumuksesta. Mikäli suostumus puuttuu, täyden oikeustoimikelpoisuuden vahvistaa tuomioistuin.

halveksuvia, julmia, loukkaavia tai lapsen hyväksikäytön kaltaisia keinoja. Vanhemmat, jotka toteuttaessaan vanhempien oikeuksiaan vahingoittavat lapsen oikeuksia ja etuja, saatetaan laissa säädettyyn vastuuseen⁴¹ näistä teoista. Kaikki lapsen kasvatusta ja koulutusta koskevat päätökset on tehtävä vanhempien yhteissopimuksella, jossa on otettava huomioon lapsen etu ja mielipide. Mikäli vanhemmilla on erimielisyyksiä lapsen kasvatuksesta, he (tai toinen heistä) voi ottaa yhteyttä huoltajuusviranomaisiin tai tuomioistuimeen. Lapsen asuinpaikka pääsääntöisesti määritellään vanhempien sopimuksella siinä tapauksessa, että vanhemmat asuvat erillään. Mikäli sopimukseen lapsen asumisesta ei päästä, asuinpaikan määrää tuomioistuin, jonka täytyy ottaa huomioon asuinpaikkaa määrätessään lapsen etu ja tämän mielipide (PK 65 §). Erillään asuvan vanhemman tapaamisoikeus vahvistetaan PK 66 §:ssä. Vanhemmat voivat tehdä sopimuksen lasten tapaamisoikeudesta, mutta tarvittaessa tuomioistuin yhdessä huoltajuusviranomaisten kanssa määrää tapaamisoikeuteen liittyvät yksityiskohdat. Erillään asuvalla vanhemmalla on oikeus saada lastaan koskevia tietoja kasvatusta-, hoito- ja sosiaalihoitolaitoksista. Informaation antamisesta voidaan kieltäytyä vain siinä tapauksessa, että vanhempi aiheuttaa uhkaa lapsen elämälle ja terveydelle. Tietojen antamisesta kieltäytyminen voidaan käsitellä oikeudessa.

Voronežin aluehallinnon (oblast) oikeuden päätös 28.8.2001⁴². Tuomioistuimen on ratkaistava vanhempien riita lapsen asuinpaikasta pitämällä lähtökohtana lapsen etua ja ottamalla huomioon hänen mielipiteensä.

---

⁴¹ Vastuu vanhempien oikeuksien rikkomisesta voi olla hallinnollista vastuuta tai rikosvastuuta. Hallinnollisten lainrikkomusten koodeksin 5.35 §:n mukaan silloin, kun vanhemmat tai muut lapsen lailliset edustajat laiminlyövät tai eivät vastaa asianmukaisesti alaikäisten lasten elatus-, kasvatusta-, koulutusta- ja edunvalvontatehtävistä, rangaistuksena voidaan määrätä varoitus tai 100–500 ruplan suuruinen hallinnollinen sakko. Rikosvastuu kasvatusta vastuun laiminlyönnistä seuraa silloin, jos laiminlyöntiin liittyy julmaa suhtautumista lapsiin. Julma suhtautuminen tarkoittaa lyömistä, loukkaamista, ihmisarvon alentamista, ruokkimatta jättämistä, liikkumisvapauden rajoittamista jne. Tekijäpiiri rikosvastuun alaisissa teoissa on myös laajempi. Tunnusmerkistössä mainitaan vanhempien lisäksi opettajat tai muut koulu-, kasvatusta- tai hoitolaitosten työntekijät. Määrättävien rangaistusten kirjo on kohtuullisen laaja. Minimirangaistuksena säädetään enimmillään 40 000 ruplan sakko tai tuomitun palkkatulo kolmen kuukauden ajalta, maksimirangaistuksen on enintään kolmen vuoden vapauden rajoittaminen. Viranomaisten rekisteröimien rikosten määrä on noussut tasaisesti vuodesta 2001 vuoteen 2006. Vuonna 2001 näitä rikoksia rekisteröitiin 2973, vuonna 2006 rekisteröityjen rikosten määrä oli 6473. Ks. Latentnaja prestupnost v Rossijskoi Federatsii 2001–2006, s. 109. Ks. myös Kommentari k ugolovnomu kodeksu Rossijskoi Federatsii (2005), s. 410.

⁴² *Sudebnaja praktika po semeinym sporam* (2004), s. 332–333.

Lapsen äiti nosti kanteen lapsen (syntynyt 16.4.1995) isää vastaan ja vaati tuomioistuinta määräämään yhteisen lapsen asumaan äitinsä luona, koska isä on vienyt lapsen häneltä ilman suostumusta vuonna 1997, eikä isä anna tavata lasta. Ensimmäisen asteen tuomioistuin hyväksyi kanteen ja määräsi lapsen asumaan äitinsä luona.

Lapsen isä valitti ensimmäisen oikeusasteen tuomiosta oblastin oikeuteen ja pyysi kumoamaan tuomioistuimen päätöksen, koska päätös ei ota huomioon *lapsen etua*, eikä asiassa ole tutkittu kunnolla kaikkia seikkoja, eikä sitä millä tavalla lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen tutun asuinympäristön ja tuttujen läheisten ihmisten vaihto vieraaseen asuinympäristöön vaikuttaa lapseen. Valitustuomioistuin katsoi aiheelliseksi kumota tuomioistuimen päätöksen seuraavin perustein.

Perhekoodeksin 65 § 3 momentin mukaan erillään asuvien vanhempien lapsen asuinpaikka määritellään vanhempien välisellä sopimuksella. Mikäli sopimusta ei ole, tuomioistuin määrää asuinpaikan pitämällä lähtökohtana lapsen etua ja ottamalla huomioon tämän mielipiteen. Tässä yhteydessä tuomioistuimen on selvitettävä ja otettava huomioon päätöksessään lapsen kiintyneisyys vanhempiinsa ja sisaruksiinsa; lapsen ikä; vanhempien moraaliset ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet; lasten ja vanhempien väliset suhteet ja vanhempien mahdollisuudet järjestää lapselle kasvatus- ja kehitysolosuhteet.

Ensimmäisen asteen tuomioistuin ei ollut valitustuomioistuimen mukaan ottanut huomioon näitä lain asettamia vaatimuksia, eikä ollut ottanut huomioon asian konkreettisia seikkoja. Oikeudessa oli selvitetty, että lapsi oli asunut 2-vuotiaasta lähtien isänsä perheen luona. Tällä hetkellä hän ei tunne käytännössä äitiään. Tuomioistuin ja huoltajuusviranomaiset eivät selvittäneet lapsen henkistä suhdetta vanhempiinsa, hänen kiintyneisyyttään vanhempiinsa, eivätkä mahdollisuutta siirtyä asumaan äidin perheen luokse. Asiantuntijoiden (psykologien) lausuntoa ei ollut selvitetty. Koulutus- ja nuorisokomitean päätöksestä 22.5.1999 käy ilmi, että tutkittuaan lapsen iän ja kiintyneisyyden vaikutuksen se katsoo tarkoituksenmukaiseksi lapsen asua isänsä perheessä. Komitean korosti oikeudenkäynnissä, että lapsen siirtäminen asuinympäristöstä toiseen ei ole lapsen edun mukaista.

Tuomioistuin ei kuitenkaan antanut näille seikoille oikeudellista arvoa.

Aluehallinnon tuomioistuin kumosi päätöksen, koska asian seikkoja ei ollut tutkittu tarpeeksi ja asian juridisesti merkittävät seikat oli arvioitu väärin. Tämän takia valitustuomioistuin ei pitänyt päätöstä lainmukaisena eikä perusteltuna.

Perhekoodeksin säädöksillä turvataan vanhemmille oikeussuoja vanhempien oikeuksien toteuttamiseen. PK 68 §:n mukaan vanhemmilla on oikeus vaatia lapsen palauttamista siinä tapauksessa, että joku henkilö pitää laittomasti eli lainvastaisesti tai ilman tuomioistuimen asiaa koskevaa päätöstä lasta itsellään. Vanhemmat voivat hakea lapsen palauttamista oikeusteitse. PK 68 §:n mukaan tuomioistuimella on oikeus olla hyväksymättä kannetta ottamalla huomioon lapsen mielipiteen, jos se tulee siihen tulokseen, että lasten palauttaminen vanhemmille *ei ole lapsen edun mukaista*. Jos tuomioistuin tulee siihen tulokseen, että vanhemmat tai henkilö, jonka luona lapsi asuu, eivät kykene huolehtimaan asianmukaisesta lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä, se voi määrätä lapsen huoltajuuden huoltajuusviranomaisille. Vanhemmilta voidaan evätä vanhempien oikeudet. PK 69 §:ssä on lueteltu kuusi perustetta vanhempien oikeuksien epäämiseksi: 1) vanhempien velvollisuuksien laiminlyönti mukaan lukien elatusmaksut, 2) vanhempien kieltäytyminen ottamasta mukaansa lasta synnytyslaitokselta tai muusta hoitolaitoksesta, kasvatuslaitoksesta tai muista sosiaalihuollon laitoksista, 3) vanhempien oikeuksien väärinkäytökset, 4) julma suhtautuminen lapseen esimerkiksi fyysinen ja psyykinen loukkaaminen, sukupuolisen koskemattomuuden loukkaaminen, 5) alkoholismi ja narkomania, 6) syyllistyminen lapsen tai aviopuolison henkeen tai terveyteen kohdistuvaan rikokseen. Vanhempien oikeudet voidaan palauttaa oikeusteitse, jos vanhemmat/toinen vanhemmista on muuttanut käytöstään, elämäntapaansa ja (tai) asennettaan lapsen kasvatukseen. Vanhempien oikeuksien palauttamista koskevaan oikeuskäsittelyyn osallistuvat huoltajuusviranomaiset ja prokuraattori. Tuomioistuin voi olla palauttamatta vanhempien oikeuksia lapsen mielipiteen perusteella ja jos vanhempien oikeuksien palauttaminen olisi ristiriidassa *lapsen edun* kanssa. PK 73 §:n mukaan vanhempien oikeuksia voidaan myös rajoittaa, jos lapsen jättäminen vanhemmilleen olisi vaarallista lapselle sellaisten syiden takia, johon vanhemmat eivät voi vaikuttaa, esimerkiksi mielisairauden tai kroonisen sairauden takia. Vanhempien oikeuksia voidaan rajoittaa enintään kuudeksi kuukaudeksi myös tapauksissa, joissa ei ole tarpeeksi perusteita evätä kokonaan vanhempien oikeuksia. Huoltajuusviranomaisten on nostettava kanne

oikeudessa vanhempien oikeuksien epäämiseksi kuuden kuukauden kuluttua rajoitusten määräämisestä, mutta *lapsen edun* nimissä huoltajuusviranomaiset voivat nostaa kanteen jo aikaisemmin. Vanhempien oikeuksien rajoitukset voidaan poistaa vanhempien nostamalla kanteella PK 76 §:n mukaan silloin, jos rajoitusperusteet ovat poistuneet. Tuomioistuimella on kuitenkin oikeus olla hyväksymättä kannetta ottamalla huomioon lapsen mielipiteen ja jos lapsen palauttaminen vanhemmilleen olisi ristiriidassa *lapsen edun* kanssa.

3.4 Lapsen etu ja avioero

Avioliitto voi päättyä puolison kuoleman johdosta, tuomioistuimen julistettua puolison kuolleeksi ja molempien tai toisen puolison hakiessa avioeroa (PK 16 §). Avioero vahvistetaan joko hallinnollisessa menettelyssä tai tuomioistuinmenettelyssä. Avioero vahvistetaan hallinnollisessa menettelyssä siviilisäätirekisteriviranomaisessa (*organ zapisi aktov graždanskogo sostojanija*) siinä tapauksessa, että puoliset hakevat yhdessä avioeroa eikä heillä ole yhteisiä alaikäisiä lapsia (PK 18 §). Mikäli puolisoilla on yhteisiä alaikäisiä lapsia, avioeron vahvistaa aina tuomioistuin. Miehen avioeron hakemisoikeutta on rajoitettu siten, että hän ei voi ilman vaimon suostumusta hakea avioeroa, jos vaimo on raskaana, eikä myöskään siinä tapauksessa, että lapsen syntymästä ei ole kulunut yhtä vuotta (PK 17 §). Mikäli puoliset, joilla on yhteisiä alaikäisiä lapsia, hakevat yhdessä avioeroa, tuomioistuin vahvistaa avioeron ilman syiden selvittämistä aikaisintaan kuukauden kuluttua hakemuksen jättämishetkestä. Avioeron vahvistamisen yhteydessä on ratkaistava lasten huoltajuuskysymys ja elatusapu. Puolisoilla on oikeus esittää tuomioistuimen käsiteltäväksi sopimus lasten hullosta. Mikäli lasten huoltoa koskevaa sopimusta ei esitetä tai sopimus *rikkoo lapsen etua*, tuomioistuimen on ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen edun suojelemiseksi (PK 23).

Huoltajuussopimuksen tulee sisältää sopimus siitä, kumman luona alaikäiset lapset tulevat asumaan ja lapsen elatukseen liittyvät maksujärjestelyt. Mikäli sopimusta ei esitetä tai sopimus rikkoo lapsen etua, tuomioistuin on velvollinen määrittelemään, kumman luona alaikäiset lapset tulevat asumaan avioeron jälkeen, kummalta vanhemmalta ja minkä suuruisena peritään lasten elatusmaksut. Tämän lisäksi avioerossa voidaan vahvistaa sopimuksen perusteella omaisuuden jako ja toisen puolison elatusvelvollisuus. Korkeimman oikeuden lapsen kasvatuksen liittyviä

riitoja koskevan määräyksen⁴³ mukaan tuomioistuimen on selvennettävä osapuolille, että erillään asuvalla vanhemmalla on oikeus ja velvollisuus osallistua lapsen kasvatukseen, eikä sillä vanhemmalla, jonka luona lapset asuvat, ole oikeutta estää sitä. Tuomioistuinten on päätöksessään viitattava erillään asuvan vanhemman oikeuteen ja velvollisuuteen osallistua lapsen kasvatukseen avioeron jälkeen. Alaikäisen asuinpaikkaa määritettäessä on otettava huomioon lapsen etu ja otettava huomioon 10 vuotta täyttäneen lapsen mielipide, jos se ei ole oman edun vastainen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen ikä; hänen kiintymyksensä vanhempiin, veljiin, siskoihin ja muihin perheenjäseniin; vanhempien moraaliset ja henkilökohtaiset ominaisuudet; vanhempien ja lapsen väliset suhteet; vanhemman mahdollisuus järjestää lapselle kasvatus- ja kehitysolosuhteet sekä muut seikat, jotka kuvaavat tilannetta, joka on syntynyt lapsen asuessa vanhempiensa luona.⁴⁴

Oikeustapaus 5.3.2004.⁴⁵ Riita lapsen asuinpaikasta vanhempien avioeron jälkeen.

Kaupungin X piirioikeus käsitteli kantaja Aleksandr Vladimirovitš Ignatevin kannetta tämän entistä aviovaimoa Natalja Valerevna Ignatevaa (vastaaja) vastaan, jossa A.V. Ignatev vaati yhteisen alaikäisen lapsen kasvatuksen ja asuinpaikan määräämistä hänelle itselleen.

Kantaja oli ollut avioliitossa vastaajan kanssa vuoden 1989 marraskuusta lokakuuhun 1997. Riitainen avioero on vahvistettu 10.10.1997 tuomioistuimessa. Puolisoilla oli avioliitosta vuonna 1991 syntynyt alaikäinen poika, joka jäi avioeron jälkeen asumaan äitinsä luokse. Pitkän aikaa poika on kuitenkin asunut isänsä luona. Vanhemmat ovat riidelleet usein pojan tapaamisoikeudesta ja hänen asuinpaikastaan, mikä on vahingollista lapselle. Oikeuskäsittelyssä selvitettiin, että poika oli asunut syyskuun 2000 alusta 2001 vuoden huhtikuuhun asti äitinsä kanssa yksiossa ja käynyt asuinpaikkansa koulua nro 1047. Huhtikuussa 2001 äiti antoi vapaaehtoisesti pojan isälleen. Lapsi jatkoi kuitenkin koulunkäyntiään asuinpaikan vaihdosta huolimatta entisessä

---

⁴³ P. 4 Postanovlenija Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 4.7.1997 № 10 «O primenenii zakonodatelstva pri razrešenii sporov, svjazannyh s vospitaniem detei».

⁴⁴ *Sudebnaja praktika po semeinyh sporam* (2004), s. 66.

⁴⁵ Oikeustapaus on teoksesta Netšaeva A.M (2007): *Semeinoe pravo: aktualnye problemy teorii i praktiki*, s. 206. Teoksen oikeustapaukset on kirjoitettu siten, että niissä ei ole oikeustapauksen numeroa, eikä myöskään niistä käy ilmi asiaa käsitelleen tuomioistuimen sijaintipaikka.

koulussaan, koska äiti ei antanut suostumustaan koulun vaihtoon. Isä on vienyt ja hakenut lapsen koulusta päivittäin. Koulun nro 1047 antaman ja rehtorin allekirjoittaman selvityksen mukaan pojan kasvatuksesta on huhtikuusta 2001 lähtien huolehtinut isä. Isä on osoittanut kantavansa huolta pojastaan myös tämän asuessa äitinsä luona syyskuusta 2000 huhtikuuhun 2001. Tällä hetkellä poika käy koulua nro 1171. Pojan koulumenestys kaikissa aineissa on parantunut, isä on kiinnostunut pojan koulunkäynnistä.

Oikeusistunnossa kuultiin myös poikaa, joka selvitti, että hän rakastaa molempia vanhempiaan, joskin toivoo voivansa asua pysyvästi isänsä luona, sillä isä pitää hänestä huolta, auttaa koulunkäynnissä ja vie mielenkiintoisiin paikkoihin, esimerkiksi museoihin, näyttelyihin ja teatteriin. Poika haluaa tavata äitiänsä. Vuoden isän luona asumisen aikana äiti oli käynyt katsomassa häntä vain kolme kertaa.

Tuomioistuimella on selvittänyt, että pojan isä (kantaja) voi järjestää tarpeelliset olot lapsen normaalille asumiselle ja pojan kasvatukselle. Kantajan vanhemmat auttavat pojan kasvatuksessa. Kantajan työpaikalta on annettu selvitys, jossa häntä luonnehditaan hyväksi työntekijäksi ja isäksi. Huoltajuusviranomaiset tukevat kantajan vaatimusta ja pitävät tarkoituksenmukaisena lapsen kasvatusvastuun siirtämistä isälle, mutta eivät salli myöskään millään tavoin estettävän poikaa tapaamasta äitiään.

Tuomioistuimelle esitetyn todistelun perusteella se päätti siirtää pojan kasvatusvastuun isälle ja määrätä hänet asumaan isänsä luona, koska tämä pystyy tarjoamaan tällä hetkellä paremmat kasvatusolosuhteet. Tuomioistuin totesi päätöksessään myös sen, että äidillä säilyy oikeus osallistua lapsen kasvatukseen.

Yllä kuvatussa oikeustapauksessa ei sinänsä näyttäisi olevan erityistä oikeudellista ongelmaa, mutta sen perusteella voidaan todeta, että tuomioistuin on kiinnittänyt huomiota lapsen etuun määrätessään asuinpaikan ja ottanut huomioon myös lapsen mielipiteen asiassa. Keskeisintä tapauksessa on se, että tuomioistuin on PK 24 § 2 momentin mukaan velvollinen määräämään sen, kumman vanhemman luona lapsi tulee asumaan, mikäli vanhemmat eivät ole esittäneet tuomioistuimen vahvistettavaksi huoltajussopimusta tai sopimus rikkoo lapsen etua.

Yhteisen omaisuuden jaossa joko avioliiton aikana tai avioeron jälkeen on PK 39 § 2 momentin mukaan otettava huomioon lapsen etu,

minkä seurauksena tuomioistuin voi lain mukaan poiketa tasajaon periaatteesta lapsen edun nimissä. Tasajaon periaatteesta voidaan poiketa sen puolison hyväksi, jonka kasvatettavaksi jäävät alaikäiset lapset.⁴⁶

3.5 Lapsen etu ja elatusapu

Vanhemmat ovat velvollisia elättämään alaikäiset lapsensa, ja mikäli vanhemmat laiminlyövät elatusvelvollisuutensa, elatusapu voidaan periä oikeusteitse (PK 80 §). Alaikäisten lasten elatusjärjestelyt ovat vapaasti vanhempien päätettävissä, ja he voivat laatia siitä sopimuksen, joka on vahvistettava notaarilla. Mikäli sopimusta elatuksesta ei synny, tuomioistuin voi määrätä elatusmaksut perittäväksi vanhemmilta. PK 81 §:n mukaan yhden lapsen elatukseen nettopalkasta tai muusta tulosta pidetään elatusmaksuja $\frac{1}{4}$, kahden lapsen elatukseen $\frac{1}{3}$ ja yli kolmen lapsen elatusmaksuihin pidetään puolet palkasta tai muusta tulosta. Tuomioistuin voi kuitenkin pienentää tai suurentaa näitä osuuksia ottamalla huomioon vanhemman taloudellisen tilanteen ja perheolosuhteet. Jos kuukausittainen tiettyyn prosentuaaliseen osuuteen perustuva perintä ei vanhemman epäsäännöllisen tulon takia ole mahdollista tai se on hankalaa tai perintä rikkoo olennaisesti toisen osapuolen etuja, tuomioistuimella on oikeus määrätä elatusmaksut kiinteämääräisinä tai yhtaikaisesti sekä prosenttiosuutena palkasta että kiinteämääräisinä. Kiinteää summaa määrättäessä pyritään siihen, että aiemmin lapsella olleen elatusturvan määrä ei heikentyisi (PK 83 §). Elatusvelvollisuus ei kohdistu ainoastaan alaikäisiin lapsiin. Vanhemmat ovat velvollisia elättämään työkyvyttömät apua tarvitsevat täysi-ikäiset lapsensa (PK 85 §). Työkykyiset täysi-ikäiset lapset ovat velvollisia elättämään työkyvyttömiä ja apua tarvitsevia vanhempiaan (PK 87 §). Entiset aviopuolisot ovat tietyin edellytyksin velvollisia elättämään toisiaan (PK 90 §). Sisarukset ovat velvollisia elättämään alaikäisiä sisaruksiaan ja työkyvyttömiä täysi-ikäisiä sisaruksiaan, mikäli alaikäisillä sisaruksilla ei ole mahdollisuutta saada elatusta vanhemmiltaan ja täysi-ikäisillä sisaruksilla on taloudelliset mahdollisuudet elättää alaikäisiä sisaruksiaan (PK 93 §). Isovanhemmat ovat velvollisia elättämään alaikäisiä tai työkyvyttömiä täysi-ikäisiä lapsenlapsiaan, jos nämä eivät saa elatusta omilta vanhemmiltaan tai täysi-ikäiset lapset puolisoltaan (PK 94 §). Lapsenlapsilla on niin ikään velvollisuus elättää työkyvyttömiä ja apua tarvitsevia isovanhempiaan, jos näillä ei ole mahdollisuus saada elatusapua omilta työkykyisiltä lapsiltaan tai aviopuolisolta ja lapsenlapsilla on elatusavun maksamiseen tarvittavat taloudelliset edellytykset (PK 95 §). Täysi-ikäiset työkykyiset kasvattilapset

---

⁴⁶ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 120.

ovat velvollisia maksamaan elatusapua työkyvyttömille kasvattivanhemmilleen, jos nämä eivät voi saada elatusapua omilta täysi-ikäisiltä ja työkykyisiltä lapsiltaan tai nykyiseltä/entiseltä aviopuolisoltaan, täysi-ikäiset ja työkykyiset lapset ovat velvollisia maksamaan elatusapua isä- tai äitipuolelleen, jos nämä eivät voi saada elatusapua omilta täysi-ikäisiltä ja työkykyisiltä lapsiltaan tai nykyiseltä/entiseltä aviopuolisoltaan (PK 97 §).

Elatusmaksuja koskeva menettely on säännelty varsin yksityiskohtaisesti perhekoodeksissa (PK 80 § – 120 §). Lakitekstin tasolla lapsen etu käsitteenä esiintyy vain elatusmaksusopimuksen yhteydessä. Elatusmaksuista voidaan tehdä kirjallinen sopimus, joka on vahvistettava notaarilla (PK 100 §). Alaikäisen lapsen edun vastaisesti tehty elatusmaksusopimus voidaan todeta pätemättömäksi tuomioistuimen päätöksellä, jos alaikäisen lapsen laillinen edustaja, huoltajuusviranomainen tai prokuraattori vaatii sitä oikeusteitse (PK 102 §). PK 103 § 2 momentissa säädetään, että sopimuksella asetettava alaikäiselle lapselle maksettavan elatusmaksun suuruus ei voi olla pienempi kuin oikeusteitse PK 81 §:n mukaan perittävä elatusapu.

3.6 Lapsen etu ja ilman vanhempia jääneiden lasten huoltajuus

Vanhempia vaille jääneiden lasten oikeuksien ja etujen suojeluvastuu on paikallisen itsehallinnon alaisilla eli kunnallisilla huoltajuusviranomaisilla (*organy opeki i popetšitelstva*). Huoltajuusviranomaisten tehtävänä on paljastaa vanhempia vaille jääneitä lapsia ja pitää rekisteriä tällaisista lapsista. Viranomaisten tehtävä on myös valita vanhempia vaille jääneen lapsen huollon muoto ja kontrolloida huollon toteutumista. PK 121 §:n mukaan lapsi voi jäädä ilman vanhempia seuraavissa tapauksissa: vanhempien kuolema, vanhempien oikeuksien menettäminen tai rajoittaminen, vanhempien toteaminen vajaavaltaisiksi, vanhempien sairaus, vanhempien pitkä poissaolo, vanhempien syyllistyminen lasten kasvatukseen tai heidän oikeuksien ja etujen suojelun laiminlyöntiin mukaan lukien kieltäytyminen ottaa lasta pois kasvatus-, hoito- tai sosiaalihuoltolaitoksesta sekä muut tapaukset, joissa lapset jäävät ilman vanhempien antamaa huoltoa. Ilman vanhempia jääneet lapset on ensisijaisesti saatettava kasvatettavaksi perheessä. Juridisesti perhekasvatuksessa on erotettavissa kolme muotoa: adoptio (*usynovlenie/udotšerenie*), huoltajuus (*opeka/popetšitelstvo*) ja kasvattiperhe (*prijomnaja semja*). Mikäli perhekasvatuksen järjestäminen ei ole mahdollista, lasten kasvatusta on järjestettävä orpokodissa tai erityyppisissä kasvatustilaisuuksissa. Lasta sijoitettaessa perheeseen tai kasvatustilaisuuteen on otettava huomioon lapsen

etninen tausta, uskonto ja kulttuuri, äidinkieli sekä kasvatuksen ja koulutuksen jatkuvuus (PK 123 §).

Adoptointi on ensisijainen lapsen huollon järjestämisen muoto tämän jäätyä ilman vanhempien huoltoa. Vain alaikäiset lapset voidaan adoptoida, ja adoptoinnissa on otettava huomioon lapsen etu ja mahdollisuudet turvata lapsen täysiarvoinen fyysinen, psyykinen, henkinen ja moraalinen kehitys. Venäjän federaation Korkeimman oikeuden adoptiota koskevan määräyksen⁴⁷ mukaan lapsen edun vuoksi on jokaisessa konkreettisessa tapauksessa tarkastettava adoptoijien moraaliset ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet eli seikat, jotka kuvaavat hakijan työ- ja arkiolosuhteita, rikostaustaa, terveyttä, adoptoijan ja muiden perheenjäsenten suhteita, taloudellista tilannetta ja asuinolosuhteita. Nämä kaikki seikat on otettava huomioon riippumatta siitä onko kyse sivullisista adoptoijista, perheen sisäisestä adoptiosta tai sukulaisadoptiosta. Lähtökohtaisesti sisaruksia ei voida adoptoida eri perheisiin. Tästä säännöstä voidaan poiketa silloin, kun eri perheisiin adoptointi *vastaa lasten etua*. Tällaisia tilanteita voi syntyä esimerkiksi silloin, kun sisaruksille ei ole kerrottu sukulaissuhteesta, he eivät ole asuneet yhdessä, heitä ei ole kasvatettu yhdessä tai he eivät voi asua ja tulla kasvatetuksi yhdessä terveydentilan vuoksi.⁴⁸ PK 124 § 4 momentin mukaan ulkomaalaiset henkilöt voivat adoptoida venäläisen orpolapsen siinä tapauksessa, että lapsen antaminen adoptoitavaksi pysyvästi Venäjän federaatiossa asuvaan Venäjän kansalaisten muodostamaan perheeseen ei onnistu taikka lapsen sukulaiset riippumatta kansalaisuudesta tai asuinpaikasta eivät voi adoptoida lasta. Rajoituksella pyritään turvaamaan ensisijaisesti yksityinen etu: adoptoitavan lapsen etu. Lapsella on oikeus mahdollisuuksien mukaan tulla kasvatetuksi synnyinmaassaan, säilyttää kansalaisuutensa, nimensä ja perhesiteensä. Toisaalta kyseessä voi olla myös julkinen intressi. Adoptoitaessa lapsi ulkomaille hänestä tulee usein adoptiovanhempien maan kansalainen ja tällöin lapsen jatkokohtalo on Venäjän lainkäyttövallan ulottumattomissa.⁴⁹

Adoption vahvistaa tuomioistuimien adoptiota hakevan henkilön hakemuksesta. Sillä, että adoptio vahvistetaan tuomioistuimessa, eikä sitä vahvista hallintoviranomainen, pyritään turvaamaan ennen kaikkea lapsen etu.⁵⁰ PK 125 §:n mukaan adoptiohakemuksen käsittelyssä noudatetaan siviiliprosessikoodeksissa säädetty erityismenettelyä

---

⁴⁷ P. 14 Postanovlenija Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 4.7.1997 № 9 «O primenenii sudami zakonodatelstva pri rassmotrenii del ob ustanovlenii usynovlenija».

⁴⁸ P. 12 Postanovlenija Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 4.7.1997 № 9 «O primenenii sudami zakonodatelstva pri rassmotrenii del ob ustanovlenii usynovlenija». Ks. myös Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 362.

⁴⁹ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 363.

⁵⁰ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 367.

(Siviiliprosessikoodeksi 262 §). Käsittelyyn tuomioistuimessa osallistuvat adoptoijat, huoltajuusviranomaiset ja prokuraattori. Adoptioasian käsittelyyn tarvitaan huoltajuusviranomaisten lausunto adoption perusteltavuudesta ja siitä, että se *vastaa adoptoitavan lapsen etua*. Lapsen etua koskevaan lausunnossa on myös mainittava tiedot siitä, että adoptiovanhemmat ja lapsi ovat tutustuneet toisiinsa. Jos adoptoitavalla lapsella on vanhemmat, adoptioon tarvitaan heidän suostumus, jonka he voivat perua ennen oikeuden tekemää adoptiopäätöstä (PK 129 §). Suostumus tarvitaan myös silloin, kun huoltajuudessa, kasvattiperheessä tai kasvatuslaitoksessa oleva lapsi adoptoidaan, mutta tuomioistuimella on oikeus vahvistaa adoptio *lapsen edun nimissä* myös ilman huoltajan, kasvattiperheen tai kasvatuslaitoksen suostumusta (PK 131 §). Tuomioistuimen on annettava lisäperustelut, mikäli se tekee myönteisen adoptiopäätöksen ilman edellä mainittujen toimijoiden suostumusta. Mikäli adoptoitava lapsi on täyttänyt 10 vuotta, tarvitaan adoptioon ehdottomasti hänen suostumus. Jos lapsi on kuitenkin asunut ennen adoption vahvistamista kyseisessä adoptioperheessä ja pitää adoptoijia vanhempinaan, voidaan adoptio poikkeuksellisesti vahvistaa ilman adoptoitavan lapsen suostumusta (PK 132 §).

Venäjällä on adoptiosalaisuus (PK 139 §), jolla pyritään lapsen edun nimissä suojaamaan adoptiolasta siinä tapauksessa, että hän ei tiedä sitä, että hän ei ole verisukulainen vanhempiansa kanssa. Adoptiosalaisuuden turvaamiseksi adoptoijan pyynnöstä voidaan muuttaa adoptoitavan lapsen syntymäpaikkatietoja ja syntymäaika enintään kolmella kuukaudella (PK 135 §). Syntymäajan muuttaminen on pääsääntöisesti mahdollista silloin, kun adoptoitava lapsi on alle yksivuotias. Muuttamisen syytä ei tässä tapauksessa tarvitse perustella, ja adoptiovanhemmat voivat valita lapsen syntymäajankohdaksi heidän elämäkuvioihinsa sopivan ajan. Tuomioistuin voi myös olla hyväksymättä alle 1-vuotiaan lapsen syntymäpaikan ja -ajan muutoshakemusta, jos se katsoo, että muutos on vastoin lapsen etua. Tuomioistuin voi kuitenkin antaa luvan muuttaa syntymäaika myös yli vuotta vanhemmalle adoptiolapselle, jos siihen on pätevä syyt. Tällaisia päteviä syitä voivat olla esimerkiksi se, että lapsi on kiintynyt henkilöön, joka hakee adoptiota ja pitää tätä vanhempinaan. Toisaalta syntymätietojen muuttamisen pätevä syy voi olla myös se, että ikänsä takia hän ei tiedosta adoptointiinsa liittyviä asioita, ja adoptiosalaisuuden säilyttäminen on vielä mahdollista. Laissa ei ole mainittu yläikärajaa eli lapsi voi olla täyttänyt jopa 10 vuotta, jolloin lapsen oma mielipide häntä koskevista asioista. Jos lapsi kuitenkin pitää adoptoijaa vanhempinaan, lapsen mielipiteen huomioonottaminen katsotaan olevan lapsen edun vastaista.⁵¹ Adoptiosalaisuuden rikkominen on kriminalisoitu rikoslaisissa.

---

⁵¹ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 393–395.

Rikoskoodeksin 155 §:n rikostunnusmerkistöllä pyritään suojaamaan *perheen etua*, sillä katsotaan, että adoptiosalaisuuden rikkomisesta kärsivät alaikäisen lapsen ja adoptiovanhempien moraaliset ja henkiset edut. Rikos tulee täytetyksi silloin, kun adoptiosalaisuus rikotaan vastoin adoptiovanhemman tahtoa paljastamalla yhdelle tai useammalle henkilölle lapsen adoptio. Adoptiosalaisuuden rikkomiseen voi syyllistyä erityissubjekti eli henkilö, jolla on virkansa puolesta velvollisuus säilyttää adoptiosalaisuus, esimerkiksi tuomari, huoltajuusviranomaisen virkailija, notaari jne. Muut henkilöt, kuten sukulaiset tai naapurit voivat syyllistyä adoptiosalaisuuden rikkomiseen, jos teon motiivina on taloudellisen hyödyn hankkiminen tai muu motiivi, esimerkiksi kosto tai kateus.⁵² Lainvalvontaviranomaiset rekisteröivät vuosittain 20–30 adoptiosalaisuuden rikkomistapausta.⁵³ Rikos on siinä mielessä poikkeuksellinen Venäjän rikoskoodeksissa, koska vaara- tai vahinkoseurauksen syntymistä ei tunnusmerkistössä edellytetä. Kyse on siis tekorikoksesta, jolloin rangaistavuuden edellytyksenä on salaisuuden paljastaminen.

Adoptiopäätöksen oikeusvaikutukset ovat 137 §:n mukaan seuraavat. Adoptiion seurauksena syntyvä lapsen ja vanhemman sekä lapsen ja vanhempien sukulaisten väliset suhteet ovat verrannollisia vastaaviin biologisiin suhteisiin. Adoptoitavat lapset menettävät henkilökohtaiset aineettomat ja aineelliset oikeutensa ja velvollisuutensa vanhempiinsa ja sukulaisiinsa. Adoptioijan ollessa yksi henkilö lapsen henkilökohtaiset aineettomat ja aineelliset oikeudet ja velvollisuudet vanhempaansa ja sukulaisiinsa voidaan säilyttää äidin pyynnöstä, jos adoptioija on mies ja isän pyynnöstä, jos adoptioija on nainen. Jos toinen adoptoitavan lapsen vanhemmista on kuollut, niin kuolleen vanhempien (eli adoptiolapsen isovanhempien) pyynnöstä lapsen henkilökohtaiset aineettomat ja aineelliset oikeudet ja velvollisuudet kuolleen isän sukulaisiin voidaan säilyttää, *jos lapsen etu vaatii sitä*. Kuolleen vanhemman sukulaisten oikeudesta tavata adoptiolasta säännellään perhekoodeksin 67 §:ssä.

Lapsen etua voidaan suojata purkamalla adoptio. Adoptio voidaan purkaa, jos vanhemmat laiminlyövät velvollisuutensa, väärinkäyttävät vanhempien oikeuksiaan, kohtelevat julmasti adoptiolasta tai ovat kroonisia alkoholisteja tai narkomaaneja (PK 141 §). Tuomioistuimien voi purkaa adoption myös muilla perusteilla ottamalla huomioon *lapsen edun* ja hänen mielipiteensä. Adoption purkamisen seurauksena PK 143 §:n mukaan adoptiovanhempien ja -lapsen keskinäiset oikeudet ja velvollisuudet lakkaavat. Ensisijaisesti pyritään järjestämään uudelleen adoptiolapsen ja hänen biologisten vanhempiensa väliset suhteet, mikäli se on lapsen edun mukaista. Lapsi annetaan takaisin vanhemmilleen, mutta jos vanhempia ei

⁵² Ugolovnoe pravo Rossijskoi Federatsii (2006), s. 111.

⁵³ Latentnaja prestupnost v Rossijskoi Federatsii 2001–2006, s. 109.

ole tai vanhemmille luovutus rikkoisi lapsen etua, lapsi luovutetaan huoltajuusviranomaisille. Tuomioistuimien voi lapsen edun nimissä velvoittaa entiset adoptiovanhemmat maksamaan lapselle elatusapua laissa säädetyissä rajoissa.

Lasten huoltajuuteen liittyvä terminologia on muuttunut Suomen lainsäädännössä viimeisten vuosikymmenten aikana. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983; HTL) lapsen holhous ja huolto erotettiin käsitteinä selkeästi toisistaan. Holhouksella tarkoitettiin lapsen omaisuuden hoitamista ja hänen edustamistaan sitä koskevissa asioissa. Vuoden 1999 holhoustoimen uudistuksessa termit holhous ja holhooja korvattiin termeillä *edunvalvonta* ja *edunvalvoja*. Huolto tarkoittaa lapsen henkilökohtaista huoltamista ja hoitamista ja vastuun kantamista lapsesta eli kaikkia niitä lukemattomia asioita, jotka eivät kuulu lapsen omaisuuden hoidon eli edunvalvonnan piiriin. Edunvalvontaa säännellään holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999; HolhTL). Lasten osalta huolto on edunvalvontaan nähden ensisijainen käsite. Lapsen huoltajia ovat HTL 3 §:n mukaan hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. HolhTL 4 §:n mukaan edunvalvojina ovat lapsen huoltajat, jollei laissa toisin säädetä tai tuomioistuin erikseen toisin määrää.⁵⁴

Venäjän siviililakikoodeksin 31–40 §:ssä määritellään **lapsen edunvalvonnan ja huollon** yleiset säännökset. Alaikäisen lapsen edunvalvontaa ja huoltoa koskevat säännökset on kirjattu perhekoodeksin 20 lukuun. On huomattava, että terminologista jakoa omaisuuteen kohdistuvaan edunvalvontaan ja henkilökohtaiseen huoltoon ei tehdä Venäjän lainsäädännössä. Lainsäädännössä edunvalvonnasta ja huollosta käytetään kahta termiä *opeka* ja *popetšitelstvo*, jotka molemmat sisältävät sekä edunvalvonnan että huollon. Lainsäädännössä ei määritellä erikseen näitä termejä, mutta siviililainsäädännössä on kriteerit, missä tapauksissa edunvalvojasta ja huoltajasta käytetään kyseisiä termejä. *Opekun* määrätään edunvalvojaksi ja huoltajaksi alle 14-vuotiaille lapsille ja sellaisille henkilöille, jotka ovat vajaavaltaisia psyykkisen häiriötilan takia. *Popetšitel* määrätään edunvalvojaksi ja huoltajaksi 14–18-vuotiaille henkilöille ja rajoitetusti oikeustoimikelpoisille päihteiden väärinkäyttäjille. Siviilikoodeksin 31 § 1 momentissa säädetään, että edunvalvoja ja huoltaja asetetaan vajaavaltaisen ja rajoitetusti oikeustoimikelpoisen henkilön oikeuksien ja etujen suojaamistarkoituksessa. Alaikäiselle määrättävä edunvalvoja ja holhooja määrätään myös kasvatustarkoituksessa. Tässä tutkimuksessa käytetään alaikäisen edunvalvonnasta ja huollosta termiä huoltajuus/huoltaja. Kyseinen termi siis sisältää sekä lapsen omaisuuden kohdistuvan edunvalvonnan että henkilökohtaisen huollon.

---

⁵⁴ Gottberg (2007), s. 161–163.

PK 145 §:n mukaan lapselle määrätään huoltaja siinä tapauksessa, että hän on jäänyt ilman vanhempiaan.⁵⁵ Perhekoodeksin kommentaarissa korostetaan, että adoptointi ja huoltajuus ovat ilman vanhempia jääneiden lasten *perhesijoituksen* muotoja. Näistä adoptointi on ensisijainen, pysyvä ja oikeusvaikutuksia luova muoto, kun taas huoltajuutta on pidettävä väliaikaisena ratkaisuna, joka *ei luo* vanhemmuuteen verrattavia oikeusvaikutuksia.⁵⁶ Lapsilla, joille on määrätty huoltaja, on tiettyjä lainmukaisia oikeuksia. PK 148 §:n mukaan huoltajuuden alaisilla lapsilla on oikeus huoltajien kasvatukseen ja huolenpitoon sekä yhteisasumiseen huoltajan kanssa, joskin 16-vuotiaalla on huoltajuusviranomaisten suostuksesta oikeus asua erillään. Lapsilla on oikeus saada kehityksen kannalta tarpeellinen elatus, kasvatusta ja koulutus sekä oikeus heille maksettuihin elatusmaksuihin, eläkkeisiin ja sosiaaliavustuksiin. Lapsilla on oikeus myös saada suojaa huoltajan väärinkäytöksiltä, olla yhteydessä vanhempiinsa ja ilmaista oma mielipiteensä.

PK 150 §:ssä on säädetty lapsen huoltajan oikeuksista ja velvollisuuksista. Lapsen huoltajalla on oikeus ja velvollisuus kasvattaa huoltamaansa lasta, huolehtia hänen terveydestä sekä fyysisestä, psyykkisestä, henkisestä ja moraalisisesta kehityksestä. Huoltaja voi itsenäisesti määrittellä lapsen kasvatukseen ottamalla huomioon lapsen mielipiteen ja huoltajuusviranomaisten suositukset. Huoltaja voi vaatia oikeusteitse lapsen palauttamista takaisin kelta tahansa henkilöltä, joka pitää lasta itsellään ilman laillisia perusteita mukaan lukien lapsen lähisukulaiset. Huoltajalla ei ole lähtökohtaisesti oikeutta estää lapsen tapaamista vanhempien ja muiden lähisukulaisten kanssa. Jos tapaaminen *ei vastaa lapsen etua*, huoltaja voi estää yhteydenpidon.

Kasvattiperhe on huoltajuuden erityismuoto. Kasvattiperhe muodostetaan lapsen perheeseen sijoittamissopimuksella, jonka osapuolia ovat kasvattivanhemmat (aviopuoliset tai yksittäiset henkilöt, jotka haluavat ottaa lapsia kasvatettavaksi perheeseen) ja huoltajuusviranomaiset. Kasvattiperheeseen annetaan alaikäinen lapsi sopimuksessa sovituksi ajaksi ja sovittua korvausta vastaan. Kasvattiperhettä koskevat säännökset on kirjattu perhekoodeksin 21 luvun lisäksi tarkemmin Venäjän federaation hallituksen asetukseen⁵⁷ kasvattiperheestä. Hallituksen asetuksen liitteessä 1 on sopimusmalli, joka tehdään kasvattivanhempien ja

---

⁵⁵ PK 121 §:n mukaan lapsi voi jäädä ilman vanhempia seuraavissa tapauksissa: vanhempien kuolema, vanhempien oikeuksien menettäminen tai rajoittaminen, vanhempien toteaminen vajaavaltaisiksi, vanhempien sairaus, vanhempien pitkä poissaolo, vanhempien syyllistyminen lasten kasvatukseen tai heidän oikeuksien ja etujen suojelun laiminlyöntiin mukaan lukien kieltäytyminen ottaa lasta pois kasvatuksesta, hoito- tai sosiaalihoitolaitoksesta sekä muut tapaukset, joissa lapset jäävät ilman vanhempien antamaa huoltoa.

⁵⁶ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 416.

⁵⁷ Postanovlenije ot 17.7.1996 № 829 (red. ot 1.2.2005) «O prijomnoi semje».

huoltajuusviranomaisten välillä. Kasvattivanhempien oikeudellinen asema on verrannollinen huoltajien oikeudelliseen asemaan. Kasvattiperheeseen sijoitetaan ilman vanhempia jäänyt lapsi mukaan lukien laitoksissa olevat lapset. Sisaruksia ei saa erottaa, jos se ei vastaa lasten etua. Kasvattilapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja sukulaisiaan, saada oikeussuojaa tarvittaessa ja ilmaista mielipiteensä. Lasten kasvatuksesta kasvattiperheessä maksetaan kuukausittainen palkkio, jonka suuruuden vahvistaa Venäjän federaation hallitus.

4. Lapsen huolto Suomessa ja Venäjällä

4.1 Johdanto

Tässä jaksossa vertaillaan lapsen huoltoon Venäjällä ja Suomessa vaikuttavan lainsäädännön määräyksiä ennen kaikkea yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Lainsäädännön keskeisten normien perusteella pyritään hahmottamaan sitä mikä on tutkitun aiheen kannalta merkityksellisintä. Merkityksellisyyttä ovat määritelleet yhtäältä lainsäädännössä kummassakin maassa käytetyt kategoriat (käsitteet) että asioiden painoarvo lainsäädännön perusteella. Oikeudellista painoarvoa on etsitty niin lakitekstistä itsestään kuin oheiskirjallisuudesta, kuten kommentaareista. Lisäksi on mietitty sitä minkälaista oikeudellis-sosiaalista ajattelua lakitekstin määräykset edustavat eli mikä on lainsäädännön ”henki” tarkasteltavissa teemoissa.

Lapsen huoltoon katsotaan osiossa sisältyvät hyvän huoltajuuden määritelmä, huoltajuudesta päättäminen ja huoltajan asema, lapsen asuinjärjestelyt ja tapaamisoikeudet, sekä lapsen asema huoltosuhteessa ja tästä päätettäessä. Kuhunkin näistä sisältyy lisäksi erilaisia sosiaalisia alateemoja, kuten näkemys vanhemmuudesta, avioeron vaikutus huoltajuuteen, sukupuolen, sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden ja suvun merkitys huoltojärjestelyissä. Seuraaviin alajaksoihin on koottu keskeiset perheoikeudellisen lainsäädännön⁵⁸ kuvaukset huollosta, vanhemmuudesta, lapsen asemasta huoltosuhteessa ja asumisjärjestelyistä. Vertailua on tehty sen suhteen miten lainsäädännön perusteella erilaisista asioista säädetään. Keskeisiä ulottuvuuksia vertailussa ovat oikeuksien ja velvollisuuksien määritelmät, huoltajuuden variaatiot ja perhekäsitys, taloudellisen ja sosiaalisen tilanteen vaikutus viranomaistoimintaan ja sukupuolen näkyminen lainsäädännössä.

---

⁵⁸ Venäjän perheoikeuden koodeksi 10.9.2007, Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 28.6.1994/556, Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Tässä jaksossa tarkastellaan ensiksi jonkin verran perhepolitiikan muutoksia Venäjän federaatiossa. Tämän jälkeen vastataan seuraaviin kysymyksiin Suomen ja Venäjän lainsäädännön vertailun kautta:

1) Hyvä huoltaja:

Miten toimii hyvä huoltaja?

Mitkä ovat huoltajan oikeudet?

Mitkä ovat huoltajan velvollisuudet?

2) Huoltajan valinta:

Mikä on tyypillinen huoltajuuden muoto laissa?

Miten päädytään yksinhuoltajuuteen?

Miten ja kenen toimesta laitetaan vireille huoltajuusratkaisun tekeminen tuomioistuimessa?

Miten lapsi huomioidaan häntä koskevassa päätöksenteossa?

3) Asuinjärjestelyt ja tapaamisoikeus:

Miten tapaamisoikeus ja asumisjärjestelyt voidaan sopia?

Mitä seikkoja otetaan huomioon asumisjärjestelyissä ja tapaamisasioissa?

Kenellä muulla kuin vanhemmalla on oikeus tavata lasta?

4.2 Perheoikeudellisen politiikan taustoja Suomessa ja Venäjällä

Perhelainsäädäntö on aluetta, jossa henkilökohtainen tulee poliittiseksi. Perheen käsite historiallisena ilmiönä ja poliittisen ohjauksen kohteena on keskeistä lainsäädännön syntymisessä ja sen kehittämisessä eri yhteiskunnissa. Perhelainsäädäntöä ja sen vaikutuksia tutkittaessa on hyvä tarkastella perheeseen, vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja lapsuuteen liittyviä asioita samalla kertaa. Haaste on varsin suuri. Näiden lisäksi on huomioitava yhteiskunnalliset rakenteet kuten viranomaistoiminta, jotka säätelevät perhettä ja joilla voidaan puuttua suorasti tai epäsuorasti sen elämään.

Suomessa perheoikeudellisen ideologian murros kohti nykyistä ajattelua tapahtui sotien jälkeen, jolloin lainsäädännössä alettiin pikku hiljaa luopua siviilisäätperusteisesta sääntelystä. Muutos liittyi samaan aikaan meneillään olevaan hyvinvointivaltion rakentamiseen. Instituutit korvasivat avioliiton ja suvun perheoikeuden lähtökohtana. Samalla kulloisenkin sosiaalipoliittisen suuntauksen merkitys on korostunut.⁵⁹ Suomalainen

---

⁵⁹ Mahkonen (1998), s. 58–59. Kirjoittajan arvion mukaan 1990-luvulla perheoikeudellisessa ratkaisutoiminnassa näkyi samanlaista horjuntaa eri näkemysten välillä kuin rikosoikeudessakin. Päivänpoliittisen intohimot ja taloudelliset seikat vaikuttavat siihen miten lakeja valmistellaan ja säädetään.

kehitys ei ole ollut poikkeuksellista, sillä sama suuntaus avioliittosidonnaisesta perhekäsityksestä kohti yleisempää ”huoltajuutta” on ollut länsimaissa yleinen.⁶⁰

Samalla, kun perhettä koskeva oikeuspoliittinen ajattelu on kokenut muutoksia, on myös tähän ajatteluun vaikuttavaan tutkimukseen tullut mukaan erilaisia alueita. Perhettä koskevaa juridiikkaa ja sen tutkimusta sivuavat useat erilaiset tutkimusnäkökulmat. Perhepsykologinen (”terapeuttinen”) tutkimus tarkastelee perheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita, perheen myyttejä, tilanne- ja kehityskriisejä ja niistä ulospäisyä. Konkreettisen tarkoituksena on löytää asiakastyön kohteet ja asianmukaiset menettelytavat. Perhesosiologinen tutkimus perustuu perhettä ja vanhemmuutta instituutioina tarkastelemaan lähtökohtaan. Perheellä on yhteiskunnallisia funktioita ja tarkoitus on näiden säännönmukaisuuksien ja ilmiöiden selittäminen. Perhettä koskeva sosiaalipoliittinen tutkimus keskittyy usein taloudellisiin seikkoihin ja perheeseen liittyviin yhteiskunnallisiin ongelmiin ja niiden vaikutuksiin.⁶¹

Neutraalisuus ja lapsen asemasta lähteminen ovat Suomen lainsäädännössä valittuja perheoikeudellisia linjoja. Niissä näkyy pohjoismainen ajattelu perheiden tasa-arvoistumisesta ja erilaisten elämänmuotojen tukemisesta. Kehitystä voidaan tarkastella myös kriittisesti. Tällöin ajatellaan, että muutokset ovat tuoneet lainsäädäntöön jopa liiankin lapsikeskeisen ajattelun. Esimerkiksi Mahkosen (1998) mielestä kehityksessä on näkynyt erityisesti kasvatustieteellisen, psykologisen ja psykiatrisen tutkimuksen vähäinen heijastuminen lainsäädäntöön. Perheoikeudellisessa sääntelyssä korostuu Suomessa epäsymmetrinen lapsikeskeinen sääntely, jossa muiden perheenjäsenten asema on alisteinen lapsen asemalle.⁶²

Suomessa perhepolitiikan muotoutuminen on liittynyt vahvasti avioliiton merkityksen ja aseman arviointiin. Neuvostoliiton perhepolitiikan ytimessä oli puolestaan äidin ja lapsen suhde. Äitiys on ollut neuvostoliittolaisen naisen velvollisuus. Valtio oli viime kädessä ”perheen isä”, joka vastasi naisten työssäkäynnistä ja lapsenhoidosta maksamalla tästä palkkaa. Sosiaalinen vastuu lapsista jaettiin valtion ja äidin välillä, isien ollessa taustalla vapautettuna muihin valtion vaatimiin tehtäviin.⁶³ Avioliiton historia on Neuvostoliitossa erilainen kuin Suomessa. Vallankumouksen pyörteisiin on liittynyt jaksoja, jolloin

---

⁶⁰ Tšernova (2008), s. 233.

⁶¹ Mahkonen (1998), s. 18–23. Mahkonen arvostelee perhepolitiikan tutkimusta siitä että se on ”pikemminkin perhepoliittista kuin perhepoliittista” [kursiivit lainauksesta] ja tutkijoiden omat poliittiset sympatiat ja antipatiat käyvät rivien välistä ilmi.

⁶² Mahkonen (1998), s. 24.

⁶³ Tšernova (2008), s. 191, 275.

avioliittoinstituution pyrittiin purkamaan kokonaan. Tämän seurauksena syntyneitä sosiaalisia ongelmia korjattiin tekemällä avioliitosta väline sosiaaliseen ja taloudelliseen itsenäistymiseen, kuten asunnon saantiin ja muuttoon toiselle paikkakunnalle.

Neuvostoliiton jälkeinen aika on merkinnyt perheoikeudellisen politiikan huomattavaa muutosta, joka on edelleen käynnissä Venäjällä. Transition seurauksena perhemuodot ja niihin liittyvät taloudelliset ja sosiaaliset luokka-asetat ovat kokeneet mullistuksen. Perhettä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa sekoittuivat neuvostoajan perhemallit ja länsimaalaiset perhekäsitykset sukupuolijakoineen. Kaupalliset yritykset tuottavat uusia perheille suunnattuja palveluita, jotka korvaavat sosialistisen talouden järjestelmiä. Perheoikeudellisia muutoksia ovat olleet sukupuolitasapainoon pyrkiminen lainsäädännössä, sekä vanhemmuuden tuleminen valtion huolenpidon keskeiseksi kohteeksi aikaisemman äidin ja lapsen suhteen sijaan. Isälle on tullut lainsäädännössä uusi asema. Neuvostoliiton lainsäädäntö rakentui ajattelulle työssä käyvästä äidistä, jolla oli tätä asemaa tukeva sosiaalinen järjestelmä ympärillään⁶⁴. Muutoksen seurauksena naisten asema muuttui Venäjällä huomattavasti epävarmemmaksi. Taloudellinen tuki perheille on muuttanut muotoaan siten, että yleinen kaikkien saama tuki on korvautunut kohdennetulla sosiaalituella. Perheen hyvinvointiin pyrkivät valtion lisäksi vaikuttamaan yksityiset palveluiden tuottajat ja kolmannen sektorin hyväntekeväisyysjärjestöt. Perheen autonomia suhteessa valtioon on lisääntynyt. Äidin ja lapsen välisestä suhteesta on tullut yksityinen asia – valinta. Perheen huoltaminen on perheen oma asia.⁶⁵

Samalla, kun äidin asema on muuttunut ja perheen taloudellinen asema on tullut valtiosta riippumattomaksi, on isän rooli ollut Venäjällä eräänlaisessa kriisissä. Isä on edelleen perinteinen poissaoleva taloudesta huolehtija, ”ruokkija”. Taloudellisten muutosten maailmassa neuvostoliittolaisen ideologisen tasa-arvoisuuden poistuminen on jättänyt jälkeensä avoimen kysymyksen miehen asemasta avioerossa.

Sekä Suomessa että Venäjällä lasten huoltoon ja lastensuojeluun liittyvät kysymykset on järjestetty kunnan toimesta. Venäjän oikeudellisessa ajattelussa tämä tarkoittaa, että tehtävä palvelee nimenomaan yhteiskunnallista intressiä, eikä valtiollista. Venäjän perheoikeudellisessa ajattelussa yhteiskunnallinen (julkinen) intressi on *perheen* suojeluun. Perhe instituutiona on tällöin toiminnan keskiössä. Yksityisiä intressejä edustavat kunkin yksittäisen perheenjäsenen edut ja pyrkimykset. Yhteiskunnallisena

---

⁶⁴ Kravchenko (2008), s.111.

⁶⁵ Tšernova (2008), s. 191. Kirjoittaja huomauttaa, että Venäjän perhepolitiikan muotoutumista ja muutoksia on tutkittu, mutta vähemmän on vielä huomiota kiinnitetty siihen, mikä on ollut eri toimenpiteiden tehokkuus ja sosiaalinen vaikutus yhteiskunnassa.

etuna lainsäädännössä nähdään tällöin ensisijassa muista riippuvaisen lapsen edusta huolehtiminen. Tällä hetkellä Venäjällä on käynnissä oikeudellisen ajattelun muuttuminen, jossa tuomioistuimet tekevät valintoja siitä, mikä on yhteiskunnan kannalta tärkeää. Venäläisessä juridisessa kirjallisuudessa pohditaan sitä, mikä on erilaisiin intressikategorioihin kuuluvien asioiden merkitys tuomioistuinten ja viranomaisten päätöksenteossa.⁶⁶ Perhettä koskevan oikeudellisen päätöksen ytimessä on perhettä koskevien erilaisten intressien hierarkiaan puuttuminen⁶⁷. Tämä tarkoittaa valintaa erilaisten sosiaalisten ja kulttuurillisten painotusten välillä. Tässä tilanteessa pohditaan niin isän asemaa, erilaisten perhemuodostelmien asemaa, aikaisempien liittojen lasten asemaa kuin yleensä sitä, mikä on lapsen etu vanhempien välisissä kiistatilanteissa. Kuten ei Suomessa, ei myöskään Venäjällä ole selkeää yhtä linjaa, vaan kyse on tapauskohtaisista ratkaisuista.

4.3 Hyvä huoltaja

Huoltajuuden ytimessä on kunkin maan lainsäädännön ja sen toimeenpanolla aikaansaatu käsitys siitä millainen on ns. hyvä huoltaja. Pelkästään lainsäädännöllisesti hyvän huoltajan määrittelemineen on periaatteessa selkeää jo kansainvälisten sopimustenkin perusteella⁶⁸ ja niin Suomen kuin Venäjän lainsäädännössä on hyvän huoltajan määritelmä varsin samankaltainen.

Suomessa hyvän huoltajuuden määritelmiä on löydettävissä asetuksessa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (28.6.1994/556), laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361), lastensuojelulaissa (13.4.2007/ 417), laissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (16.8.1996/619) ja elatusturvalaissa (7.8.1998/671). Lastensuojelulaki (2007) ja laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983) määrittelevät hyvän huollon varsin yleisellä tasolla. Tällöin tarkoitetaan sitä että lapsen huollon tulee perustua tietynlaiseen hyvään ja turvalliseen elämään ja suhteisiin vanhempiin. Huollon tarkoituksesi määritellään Suomen laissa tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä hyvät välit vanhempiin. Lapsen asema rakentuu tätä kautta. Lapsen asema huoltosuhteessa ei suuresti poikkea Suomessa ja Venäjällä huollon virallisen päämäärän muotoiluissa. Kummassakin maassa vallitsee

---

⁶⁶ Iljina (2007), s. 46–47, 53–79. Kirjoittaja käy läpi Venäjän oikeutta koskevan kirjallisuuden keskustelua siitä miten eroavat toisistaan lailliset eli pakollisesti päätöksenteossa huomioon otettavat oikeudet (*zakonnye interesy*), lain perusteella oikeudet oikeudet (*legitimnye interesy*) ja yksityiset eli henkilökohtaiset oikeudet (*subjektivnye interesy*).

⁶⁷ Iljina (2007), s. 67.

⁶⁸ Mm. venäläisissä kommentaareissa viitataan kansainvälisiin sopimuksiin ja YK:n julistuksiin.

samankaltainen ihanne hyvästä lapsuudesta turvattuine elinympäristöineen, kasvatuksineen ja ihmissuhteineen.

Venäjällä hyvän huoltajan peruskriteerit voidaan löytää perhekoodeksista. Hyvä huoltaja ottaa vastuun lapsen terveydestä, fyysisestä, psyykkisestä, hengellisestä kehityksestä ja tasa-arvoisuudesta. Venäjällä perheoikeuden kuvaukset siitä mitkä ovat vanhempien ja lasten oikeudet ja velvollisuudet ovat hieman tarkemmat kuin suomalaisessa lainsäädännössä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vanhempien *velvollisuuksiin* kuuluu vastuu lasten kasvatuksesta ja koulutuksesta. Vanhempien tulee taata lapsen koulutus perus- ja keskiasteen opinnoissa.

Edellä mainituissa määritelmässä erona voidaan nähdä vanhempien aseman määrittäminen. Suomen laissa on erikseen mainittu että hyvän huollon päämääränä on hyvien suhteiden säilyttäminen kumpaankin vanhempaan. Tämä sanamuoto heijastaa ajatusta, jossa huoltajuus on yläkäsite ja vanhemmuus yksi sen alakategoria. Venäjällä lähtökohtana on biologinen vanhemmuus, joka on samalla eräänlainen huoltajuusmuotojen ykköskategoria. Vanhempien yhteistoimintaa huoltoasioissa vaaditaan Suomen lainsäädännössä sellaisissa asioissa, joilla on huomattavaa merkitystä lapsen elämässä. Tällöin tarkoitetaan käytännössä tilanteita, joissa vanhemmat eivät asu yhdessä ja ovat yhteishuoltajuudessa. Yhteisiä päätöksiä tehdään silloin, kun lapsen etu ei ilmeisesti muuta vaadi. Venäjän lainsäädäntö lähtee myös yhteistoiminnan periaatteesta, mutta yleisemmällä tasolla. Laissa vanhempien (eli hyvien huoltajien) edellytetään toimivan yhteisymmärryksessä lapsen etua edistäen.

Vanhempi voidaan Venäjän lainsäädännön mukaisesti katsoa huoltajan velvollisuuksiaan laiminlyöneeksi (”huonoksi huoltajaksi”) perhekoodeksin ohella myös hallinnollisen lainsäädännön perusteella. Koodeksissa hallinnollisista lainrikkomuksista on todettu, että jos vanhempi tai muu huoltajaksi määrätty henkilö ei huolehdi lapsesta, ei täytä kasvatuksellisia velvoitteitaan, ei tue lapsen koulutusta, eikä muutoinkaan edistä ala-ikäisen oikeuksia ja etua, hänelle voidaan määrätä varoitus tai sakkorangaistus. Houkuttelusta päihteiden käyttöön määrätään aina sakko, joka on 15:sta 20:een kertaa minipalkan suuruinen.⁶⁹

Vanhempien rikosoikeudellinen vastuu edellä mainituista asioista tulee kyseeseen silloin, kun vanhemman käytöstä voidaan lisäksi pitää julmana lasta kohtaan. Tällöin rikoskoodeksin (§ 156) perusteella määrätään sakkorangaistus, joka voi vastata syyllisen kolmen kuukauden palkkaa tai olla määräaikainen virka- tai tehtäväkielto, yhdyskuntapalvelu tai vankeusrangaistus, jonka maksimipituus on kolme vuotta.⁷⁰

---

⁶⁹ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 203.

⁷⁰ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 203.

Suomen lainsäädäntö ei suoraan määrittele ”huonon vanhemman” kriteereitä, vaan sen perusteella voidaan lähinnä ajatella että huono huoltaja on henkilö, joka ei pysty tai halua turvata lapsen hyvää ja tasapainoista kehitystä. Lastensuojelulaki säätelee tällaisissa tilanteissa kyseeseen tulevat toimenpiteet. Suomessa lastensuojelulaki on perustana myös kaikelle lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle tehtävälle ennaltaehkäisevälle työlle ja toiminnalle. Venäjällä ongelmatilanteita ratkaistaan useamman lain perusteella. Keskeisin on luonnollisesti Venäjän federaation perhekoodeksi, mutta sen lisäksi mm. koodeksi hallinnollisista rikkomuksista ja federatiivinen laki alaikäisten ilman huoltoa jäämisestä ja rikosten ennaltaehkäisemisestä (1999) vaikuttavat ristiriitatilanteiden ratkaisuihin. Ylipäätään Venäjän lainsäädännössä lasten huoltoon ja kasvatukseen liittyvät ongelmat näyttävät olevan yksityiskohtaisemmin säädeltyjä (federatiivisen) lainsäädännön tasolla kuin Suomessa.

4.4 Huoltajan valinta

Suomessa lainsäädäntö lähtee huollon käsitteestä, joka on lainsäädännössä eräänlainen yleiskäsite ja koskee kaikkia perhemuotoja ja elämäntilanteita. Lapsen huolto ei ole sidoksista vanhempien avioliittoon, eikä biologiseen vanhemmuuteen.⁷¹ Huollon tarkoituksena on yksinomaan että lapsella säilyvät elämän yleisten olosuhteiden lisäksi hyvät välit molempiin vanhempiin. Lähtökohtana on siis lapsi ja hänen asemansa, jolle vanhemmat ja näiden asema ovat alisteisia. Näin myös avioerotilanteissa harkitaan aina myös alaikäisten lasten huoltajuus. Huoltajuus voi olla joko yhteishuoltajuus tai yksinhuoltajuus. Pääsääntöä ei laissa ole määrätty. Yksinhuoltajuus on mahdollinen vanhempien välisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä silloin, kun huoltajien välillä on erimielisyyttä.

Käytännössä huoltajuus tänä päivänä tyypillisesti jaetaan vanhempien kesken. Yhteishuoltajuudessa korostuu vanhempien yhteistoiminta myös eron jälkeen. Molempien vanhempien mahdollisuus ja oikeus osallistua lasta koskeviin ratkaisuihin ja saada lasta koskevia tietoja säilyy avioliittoon verrattuna ennallaan. Yhteishuoltajuudessa on tyypillistä että myös asumisesta tehdään sopimus, jossa lapsilla on säännöllisesti mahdollisuus joko asua toisen huoltajan luona tai vähintäänkin tavata toista huoltajaa. Yhteishuoltajuuden edellytyksenä on, että vanhempien välit ovat riittävän hyvät lasten asioista yhteisesti sopimiseen ja sopimuksista kiinni pitämiseen.

---

⁷¹ Lainsäädännön voidaan katsoa Suomessa heijastavan pohjoismaalaista neutraliteettiperiaatetta, jossa erilaiset perhemuodot ja moraalikäsitteet ovat samanarvoisia lainsäätäjän silmissä. Vrt. Mahkonen (1998), s. 14–18.

Suomessa yksinhuoltajuuteen voidaan päätyä vanhempien välisellä yhteisellä sopimuksella tai oikeuden päätöksellä. Päätöstä huoltajuudesta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta voidaan vaatia hakemusasiana käräjäoikeudelta. Hakemuksen voivat tehdä vanhemmat yhdessä, toinen vanhempi yksinään, lapsen huoltaja tai sosiaalilautakunta. Silloin, kun lapsen huoltaja on kuollut, hakemuksen voi tehdä lapsen sukulainen tai muu lapselle läheinen henkilö.⁷²

Huoltajuuden ratkaisemiseksi tuomioistuimella on mahdollisuus Suomessa pyytää sosiaaliviranomaisia tekemään olosuhdeselvitys. Selvityksissä pyritään hankkimaan tietoa mm. lapsen ja vanhempien välisistä suhteista, asunnosta, mahdollisesta hoidosta kodin ulkopuolella, kouluympäristöstä, lapsen toveripiiristä, sisarusten välisistä suhteista, lapsen suhteista muihin hänelle tärkeisiin ihmisiin, lapsen fyysisestä ja psyykkisestä terveydestä, vanhempien työelämästä, työajoista, lomien vietosta sekä lapsen omista toivomuksista ja mielipiteistä. Olennaista on arvioida mitä lapsen kasvuolosuhteiden muutokset tulisivat lapselle aiheuttamaan.⁷³ Sosiaaliviranomaisilla on selvitystä tehdessään keskeinen rooli lapsen edun arvioinnissa.

Yksinhuoltajuuteen ei Suomessa automaattisesti liity toisen vanhemman arviointia. Ratkaisuun voi olla monia puhtaasti käytännöllisiä syitä. Lapsen tai lasten asioita koskevat päätökset voi olla järkevää tai helpompaa tehdä yhden huoltajan voimin. Yksinhuoltajuus ei sinänsä rajoita huoltajuutta vailla olevan vanhemman oikeutta tavata lastaan. Tapaamisoikeus voidaan määritellä vanhempien välisellä sopimuksella rajoituksetta. Näin ollen lapsi voi esimerkiksi viettää huoltajuutta ilman olevan vanhemman luona joka toisen viikon, tai muun sovitun ajan vuodesta, kuten loma-ajat. Suomen lainsäädännössä siis huoltajuus ja tapaamisoikeusasiat on eroteltu toisistaan.

Venäjän perheoikeus lähtee huoltajuuden sijaan vanhemmuuden käsitteestä, jonka piiriin kuuluvat lapsen biologiset vanhemmat. Huoltajuus –käsitettä sovelletaan tilanteisiin, joissa lapsi on jäänyt ilman biologisten vanhempiensa hoitoa, joko kuoleman tai vanhemmilta poistettujen oikeuksien takia. Muihin kuin biologisiin vanhempiin eli ottovanhempiin tai sijaisvanhempiin sovelletaan näin ollen huoltajuus -käsitettä.⁷⁴ Avioero ei tavanomaisesti vaikuta vanhemman oikeuksiin, eikä niiden säilymistä automaattisesti harkita. Vanhemmuuden käsitteeseen kuuluu, että vanhemmuus säilyy avioliiton päättymisen jälkeen. Tämä tarkoittaa että biologisella vanhemmalla on asuinjärjestelyistä riippumatta samat oikeudet ja velvollisuudet eron jälkeenkin. Lähtökohtana on siis Suomen lain

---

⁷² Valkama & Litmala (2004), s. 37.

⁷³ Mahkonen (1998), s.112.

⁷⁴ Semeinyi kodeks Rossijskoi Federatsii 10.9.2007, Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 209.

yhteishuoltajuudelle rinnasteinen asetelma. Suomalaisesta näkökulmasta yksinhuoltajuuden tosiasiallinen syntyminen liittyy Venäjän lainsäädännön mukaisesti sen sijaan asumisjärjestelyihin ja elatusapuasioihin. Tällöin muutoksia ei kuitenkaan tule huoltajuuden juridiseen puoleen.

Venäjän lainsäädäntö katsoo, että lapsen vanhemmilla on velvollisuuksia, joiden täyttämättä jättäminen voi toimia perusteena huoltosuhteen muutoksille. Lain mukaan lapsen biologisen vanhemman oikeuksia ei voida rajoittaa tai poistaa (huoltajuuden menettämiseen rinnasteinen tilanne), muuta kuin erittäin painavista syistä, jotka on yksilöity (PK 69 §).⁷⁵ Lisäksi on niin, että Venäjän lainsäädännön mukaan vanhemman oikeuksien poistaminen ei vaikuta hänen velvollisuuteen elättää lastaan (PK 71 §). Tässä mielessä kyse on suomalaisen järjestelmään verrattavissa olevasta yksinhuoltajuuden syntymisestä. Vanhemman oikeuksien poistaminen tarkoittaa Venäjällä myös sitä, että ilman toista vanhempaa jääneen lapsen voi ottaa ottolapsekseen uusi henkilö, kuten huoltajan oikeudet omaavan vanhemman uusi aviopuoliso.

Perheoikeus lähtee Venäjällä lasten ja vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelyistä, jotka ovat Suomen lainsäädäntöä tarkemmat. Aikaisemmassa lapsen etua käsitelleessä osiossa todettiin, että Venäjän lainsäädännössä korostetaan vanhempien asemaa lapsen etua ratkaistaessa. Venäläisessä alan kirjallisuudessa on esitetty näkemyksenä että lapsen etu muodostuu vanhempien etujen ja velvollisuuksien kautta.⁷⁶ Samalla kuitenkin lainsäädännössä korostetaan myös vanhempien velvollisuutta asettaa *lapsen etu* huolenpidon päämääräksi. Tähän etuun kuuluu että lapsen fyysinen ja henkinen turvallisuus on taattu ja hänellä on mahdollisuus tasa-arvoiseen kehitykseen. Jos vanhempien välillä on erimielisyyttä, asiat ratkaistaan oikeudessa lapsen edun mukaisesti ja lapsen mielipidettä kuunnellen. Sosiaaliviranomaisilla eli lasten huoltoasioista vastaavalla hallinnolla on velvollisuus tehdä lapsen olosuhteista selvitys. Lisäksi 10 vuotta täyttäneen lapsen oma hyväksyntä päätökselle on aina pakollinen tietyissä asioissa. Oikeus ottaa päätöksenteossa huomioon lapsen suhteet vanhempiin, sisaruksiin, vanhempien moraaliset ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet, näiden mahdollisuuden järjestää lapselle kasvatuksen ja koulutuksen vaatimat olosuhteet, vanhempien työn luonteen, työaikataulut, taloudelliset olosuhteet ja muut vastaavat seikat (PK 65 §).

Oikeudessa tarkasteltavia riitakysymyksiä ovat mm. lapsen asuinpaikka, erillään lapsesta asuvan vanhemman oikeuksien toimeenpano, lapsen sukulaisten tapaamisoikeuden poistaminen, lapsen palauttaminen vanhemmalle, huoltajalle tai ottovanhemmalle sellaisessa tapauksessa, jossa häntä pidetään muualla ilman oikeuden päätöstä tai ilman lakiin perustuvaa

---

⁷⁵ Ks. jakso 3.3.

⁷⁶ Ks. jakso 3.2.

syitä. Oikeudessa tehdään päätökset myös vanhempien oikeuksien poistamisesta⁷⁷ tai näiden oikeuksien palauttamisesta, vanhempien oikeuksien rajoittamisesta tai tämän päätöksen muuttamisesta, ottovanhemmuuden vahvistamisesta tai tämän päätöksen muuttamisesta. Samoin oikeus käsittelee tilanteet, joissa toinen vanhemmista, ottovanhempi tai lapsen huoltaja vastustavat lapsen poistumista Venäjän federaation alueelta.⁷⁸

Hyvän huoltajan valinnan oikeudelliset perusteet näyttäisivät Suomessa ja Venäjällä pääsääntöisesti samanlaisilta. Lakiteksti on molemmissa maissa sukupuoletonta, äitiä ei mainita tyypilliseksi huoltajaksi tai pidetä ensisijaisena valintana. Hyvän huoltajuuden kriteerit löytyvät lapsen olosuhteista ja hänen henkisestä kehityksestään. Kummassakin maassa sosiaaliviranomaisilla on velvollisuus tehdä olosuhdeselvitys, jossa otetaan huomioon samankaltaisia asioita.

Huoltajuuspäätöksentekoon vaikuttavat konkreettisten ulkoisten seikkojen lisäksi perhepoliittinen ”ilmasto”. Tämä voi vaihdella paikkakunnittain varsinkin Venäjällä, jossa eri maantieteellisillä alueilla voidaan puhua erilaisesta kulttuurista yleensä. Venäläisen perheoikeudellisen kirjallisuuden perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että isillä ei ole suinkaan passiivista vierestä katsojan roolia lastensa huoltajuudesta päätettäessä, jos he eivät niin halua. Tässäkin työssä jaksossa 3. esitetyissä esimerkkioikeudenkäynneissä oli mukana isien käynnistämiä huoltajuuskäsittelyitä. Toisaalta venäläiset tutkimushavainnot osoittavat että käsitys äitiydestä ”korkeampana rakkauden muotona” elää vielä vahvana venäläisissä tuomioistuimissa⁷⁹. Huoltajuuspäätösten tarkastelu sukupuolinäkökulmasta onkin teemana hyvin keskeinen myös Suomen ja Venäjän välisissä lastenhuoltokiistoissa. Vertailun vuoksi olisi hyvä saada materiaalia myös siitä miten ulkomaalainen isä on pärjännyt venäläisessä tuomioistuimessa samankaltaisilla perusteilla kuin venäläinen isä.

4.5 Asuinjärjestelyt ja tapaamisoikeus

Sekä Suomessa että Venäjällä vanhemmat voivat sopia erillään lapsestaan asuvan vanhemman mahdollisuudesta osallistua lapsen kasvatukseen yhteisellä kirjallisella sopimuksella. Samoin kuin Suomessakin, voidaan ratkaisemattomissa tilanteissa asia viedä Venäjällä tuomioistuimen ratkaistavaksi lapsen huoltoasioista vastaavan viranomaisen osallistuessa prosessiin. Suomessa tuomioistuin pyytää tavallisesti

---

⁷⁷ Vastaa suomalaista huoltajuuden poistamista.

⁷⁸ Maasta lähtemisen edellytyksistä todetaan Venäjän federatiivisessa laissa maasta lähtemisestä ja saapumisesta N114-F3. Krashennikov (toim.) (2006), s.205.

⁷⁹ Tšernova (2008), s.

lastensuojeluviranomaisia tällöin tekemään olosuhdeselvityksen. Myös Venäjällä lasten huoltoasioista vastaava viranomainen (sosiaaliviranomainen) tekee vastaavan selvityksen. Venäjällä tuomioistuin tekee tapaamisoikeuden osalta päätöksen, jossa mainitaan aika, paikka, tapaamisen kesto ja muut seikat. Päätökseen vaikuttaa lapsen ikä, terveydentila, tottuneisuus vanhemman seuraan ja muut seikat, jotka vaikuttavat lapsen fyysiseen ja henkiseen terveyteen ja kasvuun.⁸⁰ Erillään lapsestaan elävän vanhemman oikeuksia voidaan turvata siten, että oikeus varoittaa lapsen kanssa elävää vanhempaa niistä seuraamuksista, joita syntyy päätöksen noudattamatta jättämisestä. Oikeuden päätöksen noudattamatta jättämistä tai sen toteutumisen vaikeuttamista voidaan käyttää perusteena lapsen siirrolle hänestä erillään asuvan vanhemman luokse.⁸¹

Suomen lainsäädäntö rakentuu lapsen aseman ympärille. Lapsi on yksilö, jolla on oikeuksia vanhempinsa nähden. Lapselle ei Suomen lainsäädännössä määritellä varsinaisia velvollisuuksia, vaan laki lähtee hänen asemansa ja oikeuksiensa turvaamisesta, hänen oikeuksistaan. Lapsella ei esimerkiksi ole velvollisuutta tavata vanhempansa, vaan tämä on hänen oikeutensa. Laissa ei suoranaisesti puhuta vanhemman oikeudesta suhteessa lapseen. Vanhemmilla on lapseen nähden velvollisuuksia. Lainsäädännössä ei tapaamisoikeudesta puhuttaessa lähdetä vanhemman halusta tavata lasta, vaan lapsen oikeudesta olla kummankin vanhemman vaikutuspiirissä. Pienen lapsen kohdalla tämän lapsen oman oikeuden toteutuminen on paljolti kiinni eronneiden vanhempien välisestä yhteistyöstä⁸².

Suomessa vanhemman kirjoittamattomia oikeuksia ovat oikeus elää lapsen kanssa ja oikeus valita hänen kasvatuksessaan tärkeät asiat (arvojen ja elämäntavan siirto). Lapsi ei kuitenkaan ole vanhempiansa jatke tai näiden omaisuutta vaan hänellä on vanhemmistaan ja suvustaan irrallinen yksilöllinen asema. Venäjän lainsäädännössä on periaatteessa sama pääajatus lapsen yksilöllisestä asemasta. Kuitenkin lapsen lähipiirillä on selvästi lainsäädännössä esille tuotuja oikeuksia, joita he voivat pyrkiä edistämään subjektiivisin perustein. Tuomioistuin on viime kädessä se paikka, jossa tuomari ratkaisee kunkin osapuolen etujen painoarvon ja etujen väliset ristiriidat.

Vanhemmuuden käsite esiintyy Suomessa lastensuojelulaissa, jossa säädetään että vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lain mukaan lapsen vanhempien ja muiden huoltajien tehtävänä on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin

---

⁸⁰ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 210.

⁸¹ Krašeninnikov (toim.) (2006), s.206. Kirjoittajan lähteenä on ollut Korkeimman oikeuden puheenjohtajiston päätös 27.5.2998, nro 10.

⁸² Vrt. Mahkonen (1998), s. 24.

lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään. Samassa laissa tarkennetaan myös lapsen etua sillä tavoin, että 12-vuotiaalle lapselle taataan puheoikeus itseään koskevissa kysymyksissä. Kunnan tulee määrätä lapselle edunvalvoja, kun katsotaan että lapsen etu ei muutoin toteudu tai se vaarantuu. Edunvalvoja on tapauksesta riippuen joko sosiaalityöntekijä tai oikeusavustaja.⁸³

Venäjällä perheoikeus lähtee lasten ja vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelyistä, jotka ovat Suomen lainsäädäntöä tarkemmat. Keskeinen ero Suomen lainsäädännön ajatteluun onkin nimenomaan vanhemmuuden korostaminen. Perheoikeus lähtee perheenjäsenten tasavertaisuudesta. Lapsella on oikeuksia, mutta niin on myös vanhemmilla. Kuten edellä todettiin, Venäjän lainsäädännön mukaan vanhemmuuden käsitteeseen kuuluu, että huoltajuus säilyy avioliiton päättymisen jälkeen. Normaalitilanteessa tähän ei tule oikeudellista muutosta. Tämä tarkoittaa että biologisella vanhemmalla on asuinjärjestelyistä riippumatta samat oikeudet ja velvollisuudet eron jälkeenkin. Lapsestaan erossa olevalla vanhemmalla on oikeus olla yhteydessä lapseen, osallistua hänen kasvatukseensa ja koulutustaan koskevaan päätöksentekoon, sekä saada lastaan koskevia tietoja oppilaitoksista ja muista laitoksista.⁸⁴ Laissa puhutaankin vanhemman oikeudesta lapseensa, jota ei voida rajoittaa muuta kuin siinä tapauksessa, että tämä oikeus uhkaa lapsen fyysistä tai henkistä hyvinvointia. Lapsella ei kuitenkaan ole velvollisuutta tavata vanhempaansa, jos hän itse ei tätä halua. Tapaamisen mahdollisuus on nimenomaan lapselle annettu oikeus, ei velvollisuus⁸⁵. Tässä mielessä lapsen asema ja vaikutusmahdollisuudet huoltosuhteessa ovat rinnasteisia Suomen lainsäädännön säädöksiin.

Käytännössä Venäjälläkin törmätään usein tilanteeseen, jossa äidin kanssa asumaan jäänyt lapsi ei esimerkiksi äidin haluttomuudesta johtuen tapaa isäänsä. Isällä on näissä tapauksissa mahdollisuus kääntyä alueensa lastensuojeluviranomaisten puoleen ja pyytää anomuksella asiaan korjausta. Mikäli tilanne ei korjaudu, asian voi viedä tuomioistuimeen. Isän asema saattaa oikeudessa olla heikko, jos lapsi on pieni. Venäläisessä oikeuskäytännössä katsotaan tyypillisesti pienempien lasten sopivan paremmin äidin hoitoon.⁸⁶

Suomessa tapaamisoikeus on rajoitettu vanhempiin (huoltajiin). Muiden sukulaisten mahdollisuus tavata lasta ja pitää häntä luonaan on riippuvainen vanhempien välisistä huoltajuus- ja tapaamisjärjestelyistä, sekä heidän omista suhteistaan lapsen vanhempiin. Venäjällä sen sijaan perheen

---

⁸³ Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

⁸⁴ Semeinyi kodeks Rossijskoi Federatsii, 10.9.2007, § 66.

⁸⁵ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 209.

⁸⁶ Kulikova A. A (2005), s. 38–40.

käsite ulottuu tapaamisoikeuden kohdalla sisaruksiin ja isovanhempiin, sekä näiden lisäksi vielä muihinkin lähisukulaisiksi katsottaviin henkilöihin, kuten settiin ja täteihin. Lapsen täytettyä 14 vuotta hän voi itse vanhempiansa suostumuksella määritellä kanssakäymisen muodot. Suomen lainsäädännöstä poiketen Venäjän laissa määrätään isovanhemmille velvollisuus osallistua lapsen elättämiseen, jos vanhemmat eivät tähän kykene.⁸⁷

Lähisuvun merkitys näkyy Venäjän lainsäädännössä siten, että isovanhemmat, sisarukset ja muut läheiset sukulaiset tai lasten huollosta vastaava hallinto voivat mennä oikeuteen, jos lähisuvun mahdollisuutta tavata lasta pyritään vanhempien toimesta vaikeuttamaan tai se estetään. Oikeus ottaa päätöksessä huomioon lapsen mielipiteen. Mikäli vanhempi jättää noudattamatta oikeuden päätöksen, sovelletaan häneen Venäjän siviiliprosessikoodeksin säännöksiä (PK 67 §). Kyse on siis suvun tapaamisoikeuden turvaamisesta. Yleensäkin ”perheen” käsite on Venäjän lainsäädännössä laajempi ja se vaihtelee laista toiseen. Tyypillistä on, että vähintäänkin isovanhemmat kuuluvat lähiperheen piiriin. Tästä esimerkkinä ovat mm. siviililain koodeksi ja laki valtion eläkkeestä Venäjän federaatiossa.⁸⁸

Suomessa suku ja muu lähipiiri on sisällytetty lakitekstiin lastensuojelulaissa, jossa sijoitustapauksissa selvitetään lähisukulaisten mahdollisuus ottaa lapsi luokseen ja vastata hänen kasvatuksestaan.⁸⁹ Muutoin suomalainen lainsäädäntö ei lähisukua mainitse, eikä anna lähisukuun kuuluville tai muille lapsen tunteville mitään oikeuksia lapsen suhteen. Oikeuksia on Suomen lainsäädännössä lapsella, jonka kehitys ja mahdollisuus normaaliin kanssakäymiseen hänelle tärkeiden ihmisten kanssa pitää turvata. Sukulaiset voisivat siis Suomessa lähteä peräämään mahdollisuutta saada tavata lasta vedoten *lapsen etuun*. Omiin oikeuksiinsa heillä ei ole lainsäädännön perusteella mahdollisuutta vedota.

Kummassakaan maassa lapselle ei ole säädetty velvollisuutta tavata sitä vanhempaa, jonka luona hän ei asu eikä muita henkilöitä. Jos lapsi itse ilmaisee, että hän ei tällaisia tapaamisia halua, tulee sekä Suomen että Venäjän lainsäädäntöjen perusteella hänen mielipiteensä ottaa päätöksenteossa huomioon. Lapsen mielipide itseään koskevissa asioissa, silloin kun hän on riittävän vanha sen ilmaisemaan, menee lainsäädännön perusteella vanhempien, huoltajien ja sukulaisten oikeuksien edelle niin Suomessa kuin Venäjälläkin. Myös tätä nuorempien lasten kohdalla lapsen mielipiteellä tulee olla vaikutusta tehtävään päätökseen.

---

⁸⁷ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 214.

⁸⁸ Iljina (2007), s. 120–121.

⁸⁹ Lastensuojelulaki 13.4.2997/417

4.6 Kansainväliset huoltajuuspäätökset ja lapsikaappaukset

Venäjä ei ole mukana Haagin kansainvälisessä lapsikaappaus­sopimuksessa (1983). Tähän sopimukseen liittyneet ja sen ratifioineet maat ovat sitoutuneet tunnustamaan toisen sopimusmaan oikeudelliset päätökset ja palauttamaan maasta luvatta pois viedyt lapset lähtömaahan.⁹⁰ Suomen viranomaisilla ei näin ollen ole mahdollisuutta vedota tähän kansainväliseen sopimukseen ja vaatia Venäjän viranomaisten yhteistyötä suomalaisen lapsen palauttamiseksi kotimaahansa. Erityisen hankala tilanne on suomalaisesta näkökulmasta silloin, kun lapsella on Venäjän kansalaisuus tai kaksoiskansalaisuus, hänen suomalaisella vanhemmallaan on yksinhuoltajuus ja venäläinen vanhempi piilottelee lasta oman maansa viranomaisten ulottumattomissa Venäjällä.

Venäjän federaation perhekoodeksiin on sisällytetty määräyksiä kansainvälisiä avioliittoja ja näistä syntyneitä lapsia koskien. Lain kohdista puuttuvat sellaiset toimeenpanoa koskevat määräykset, joita on Venäjän kansalaisten lapsien huoltoa (vanhemmuutta) koskevissa lain kohdissa. Ulkomaalaisen ja Venäjän kansalaisen yhteiseen lapseen sovelletaan Venäjän perhekoodeksin mukaisesti pääsääntöisesti sen maan lainsäädäntöä, jonka maan kansalainen lapsi on. Tällöin kyse on lapsen ja vanhempien oikeuksia koskevista asioista. Elatusmaksuja ja muita lasten ja vanhempien välisiä asioita koskevissa kysymyksissä voidaan soveltaa myös sen maan lainsäädäntöä, jossa lapsella on pysyvä asuinpaikka (PK 163 §).

Venäjä lain mukaisesti peruslähtökohtana on, että vanhempien ja lasten oikeudet määritellään sen maan lainsäädännön pohjalta, jossa näillä on yhteinen asuinpaikka. Lainsäädännön valinta ei tällöin ole riippuvainen henkilöiden kansalaisuudesta. Käytännössä Venäjällä tulkitaan asia niin, että yhteiseksi asuinpaikaksi riittää asuminen saman valtion alueella. Kun lapsella ja vanhemmilla on asuinpaikat eri valtioissa, sovelletaan sen valtion lainsäädäntöä, jonka kansalainen lapsi on. Tästä syystä ei ole merkitystä sillä missä lapsen konkreettinen asuinpaikka on vaan venäläisessä tuomioistuimessa tehtävässä ratkaisussa häneen sovelletaan Venäjän lainsäädäntöä. Vastaavasti ulkomaan kansalaiseen sovelletaan hänen maansa lakeja. Lainsäädännön valinnassa tulee kuitenkin huomioida myös lapsen etu, jota valinta ei saa uhata.⁹¹

Edellä mainitun perusteella kansainvälisistä avioliitoista syntyneiden ja muun kuin Venäjän kansalaisuuden omaavien lapsien kohdalla lainsäädännön valinta olisi huoltajuusasioissa periaatteessa varsin selvä. Venäjän lainsäädännön mukaisesti toisen maan kansalaisen vanhemman oikeuksia ei voi sivuuttaa kuljettamalla hänen lapsensa Venäjän federaation

⁹⁰ Haag Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, 1.12. 1983.

⁹¹ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 511.

alueelle. Lapsen tapaamisoikeuden rajoittaminen lapsikaappaustilanteessa on Venäjän oman kansallisen lainsäädännön vastaista. Vaikka Venäjän kansalaisen vanhemman oikeuksia ei haluttaisikaan käytännössä rajoittaa ulkomaan tuomioistuimen päätöksen takia, ei myöskään ulkomaalaisen vanhemman oikeuksia voida ohittaa. Venäjän lainsäädännön perusteella näyttäisi, että lapsensa Venäjälle kaappaustilanteessa menettäneellä vanhemmalla on ainakin kaksi perustetta vaatia lasta itselleen takaisin: lapsen oikeus tavata vanhempansa ja hänen omat oikeutensa vanhempana (ei siis huoltajana).

Kaappaustilanteissa saattaa syntyä käytännössä tilanne, jossa Venäjälle tuodusta lapsesta tulee ikään kuin lainsuojaton. Jos lapsella on Suomen kansalaisuus, häneen pätevät tämän perusteella Suomen lait. Samalla kuitenkin Venäjän kansalaisuuden omaava vanhempi ei kukaan Venäjällä aktiivisesti määrää toimimaan toisen maan lakien mukaisesti. Käytännössä tällainen tilanne siirtää vastuun lähtömaahan, jonka pitää pystyä estämään lasten kuljettaminen maasta toiseen ilman molempien vanhempien lupaa.

Suomalaisten rajaviranomaisten toimintaa ohjaavat oman rajatarkastuksia säätelevän lainsäädännön lisäksi erityisesti Schengenin rajasäännöstö. Sen mukaisesti rajavartiolaitoksen virkamiehen tulee rajatarkastuksessa kiinnittää erityistä huomiota alaikäiseen. Tarkastuksessa pyritään selvittämään mm. onko vain aikuisen kanssa matkustava alaikäinen huoltajansa seurassa.⁹² Nykyisessä tilanteessa täysin luotettavan selvityksen tekemisessä saattaa kuitenkin tulla vaikeuksia. Eräs keino luvattomien maasta lähtöjen estämiseksi on ollut huoltajalta saatu viranomaisen oikeaksi todistama lupa. Viisumin saamiseksi edellytetään alaikäisen lapsen kanssa matkustavalla aikuisella olevan notaarilla vahvistettu lapsen huoltajan antama lupa Venäjälle lähtöön. Lupa on käytännössä vanhempien väliseen luottamukseen perustuva sopimus, jossa vastuu siirtyy luvan antaneelle vanhemmalle.

Jos Venäjälle luvatta vietyä lasta pyritään saamaan takaisin Suomeen, on suomalaisella vanhemmalla mahdollisuus viedä asiansa Venäjällä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Jos lapsella on pelkästään Suomen kansalaisuus, tulisi asian käsittelyn olla periaatteessa yksinkertainen. Kaksoiskansalaisuuden tai pelkästään Venäjän kansalaisuuden omaavan lapsen kohdalla sovelletaan aina Venäjän lainsäädäntöä riippumatta siitä mitä päätöksiä lapsen osalta on muualla tehty. Asian mahdollisessa käsittelyssä venäläisessä tuomioistuimessa on huomioitava Venäjän lainsäädännön ajattelu vanhemmuudesta ja huoltajuudesta. Jos lapsella on kaksoiskansalaisuus tai Venäjän federaation kansalaisuus, suomalaiseen

---

⁹² Puhelinkeskustelu, ylitarkastaja Katriina Laitinen, Rajavartiolaitoksen esikunta, 27.5.2008.

yksinhuoltajuuspäätökseen vetoamiseen saattaa Venäjän viranomaisissa vaikuttaa lisäksi mm. Venäjän perhelainsäädännön erilainen näkemys lapsen huoltajuuden käsitteestä. Kuten edellä on todettu, lähtee Venäjän perhekoodeksi vanhemmuuden käsitteestä, johon avioero ei tavanomaisesti vaikuta. Venäjällä ei ole tavallista, että toiselta vanhemmalta otetaan pois huoltajalle kuuluvat juridiset oikeudet osallistua lasta koskeviin päätöksiin. Suomalaisesta näkökulmasta yksinhuoltajuuden tosiasiallinen syntyminen liittyy Venäjän lainsäädännön mukaisesti tavallisesti asumisjärjestelyihin ja elatusapuasioihin. Vanhemman oikeuksien poistaminen eli huoltajuuden antaminen vain toiselle vanhemmalle voidaan sen sijaan tehdä ainoastaan laissa mainituin painavin edellytyksin. Huoltajuuden poistaminen on Venäjän lainsäädännön valossa eräänlainen sanktio, joka osoittaa vanhemman olevan henkilönä ”huono vanhempi”.

Venäjän lainsäädäntöä lukemalla näyttäisi siltä, että venäläisessä tuomioistuimessa käsiteltävässä huoltajuuspäätöksessä voidaan ottaa huomioon samankaltaisia asioita kuin Suomessakin pyritään tekemään. Näin ollen vanhempien taloudelliset, sosiaaliset ja henkiset mahdollisuudet turvata lapsen kasvatus ja koulutus tulee lapsen edun nimissä ottaa huomioon. Lapsen ikä vaikuttanee kuitenkin myös siihen, miten luvattoman maasta viemisen vaikutus lapsen kehitykseen arvioidaan. Vauvaikäisen ja kouluikäisen ympäristön vaihdokseen suhtauduttaneen eri tavoin.

5. Johtopäätökset

Käytännön viranomaisyhteistyötä perheoikeuden alueella on rajan ylitse ollut jo pitkään. Perheoikeudellista suomalais-venäläistä vertailevaa tutkimusta ei maassamme ole kuitenkaan vielä aikaisemmin tehty. Perheoikeudellisten seikkojen tutkimus on laaja oman tutkimusohjelmansa ansaitseva alue. Tyypillisesti perheoikeudellinen tutkimus on kansallista siviilioikeudellisesta tarkastelua. Suomalais-venäläisissä lapsen huoltoa koskevissa ongelmatilanteissa ylikansallinen näkökulma tarkoittaa kansainvälisten sopimusten mukaisten viranomaismekanismien ylläpitämistä, tiedonsiirtoa viranomaisjärjestelmien välillä ja kansainvälisoikeudellisten normien täytäntöönpanoa luotujen yhteistyömekanismien avulla. Ylikansallisen puolen kehittämiseksi on tärkeää, että yhteistyössä tunnetaan toisen maan järjestelmiä, lainsäädäntöä, sekä oikeudellista ja sosiaalista ajattelua.

Suomen ja Venäjän välisessä perheoikeudellisessa yhteistyössä käytännön haasteena on suomalaisen osapuolen halu saada Suomessa tehty oikeudellinen päätös tunnustettua Venäjällä. Venäjä ei kuulu toistaiseksi Haagin kansainväliseen lapsikaappausopimukseen (1983) ja Venäjän lainsäädännön mukaisesti toisen maan lainsäädäntöä sovelletaan vain

tietyissä tilanteissa. Virka-avun saanti Venäjän oikeus- ja sisäasiainviranomaisilta lapsen saamiseksi takaisin Suomeen suomalaisen huoltajan luokse on vaikeaa, koska yhteistä tulkintaa näissä tilanteissa toimimisesta ei ole. Oikeudellinen keskustelu on ”jumittunut” paikoilleen.

Suomen ja Venäjän huoltajuutta koskevan lainsäädännön tarkastelussa keskeiseksi eroksi nousee vanhemmuuden ja huoltajuuden käsitteiden merkitys. Suomi edustaa ns. neutraliteettiperiaatteen yhteiskuntaa, jossa vanhemmuus on lainsäädännössä korvautunut perheolosuhteisiin ja sukupuoleen sitoutumattomalla huoltajuudella. Huoltaja ei suoraviivaisesti ole biologinen vanhempi, eivätkä erilaiset vanhemmuudet ole lainsäädännön perusteella Suomessa eriarvoisessa asemassa. Venäjällä lainsäädäntö lähtee etujen hierarkiasta, jossa perheen suojeleminen on etusijalla. Perheistä ”ensimmäisellä sijalla” ovat biologisten vanhempien muodostamat avioliitot. Perheeseen kuuluvat vanhempien ja lasten lisäksi myös vähintään isovanhemmat, joilla on omat lainsäädännössä turvatut oikeutensa perheen lapsiin nähden. Lapsi ei kuitenkaan ole Venäjälläkään vanhempiensa tai suvun jatke tai näiden omaisuutta, vaan hänellä on vanhemmistaan ja suvustaan irrallinen yksilöllinen asema. Venäjän lainsäädännössä on periaatteessa sama pääajatus lapsen yksilöllisestä asemasta. Samalla kuitenkin lapsen lähipiirillä on selvästi lainsäädännössä esille tuotuja oikeuksia, joita he voivat pyrkiä edistämään subjektiivisin perustein.

Venäjällä on meneillään perhepoliittisen ajattelun transiitio. Lainsäädännön kehitys ja sen käytännölliset tulkinnat ovat tässä kehityksessä tärkeä alue. Hyvän huoltajan valinnan oikeudelliset perusteet näyttäisivät Suomessa ja Venäjällä pääsääntöisesti samanlaisilta. Kummassakin maassa vanhemmat ovat päävastuussa lapsen huollosta. Suomen laissa hyvä huolto tarkoittaa lapsen tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia sekä hyviä välejä vanhempiin. Venäjällä lähtökohtana ovat tämän lisäksi jonkin verran tarkempi määritelmä siitä mitkä ovat vanhempien ja lasten oikeudet ja velvollisuudet.

Venäjällä vanhemmuuden käsitteeseen kuuluu, että vanhemman huoltajuus säilyy avioliiton päättymisen jälkeen. Biologisella vanhemmalla on siis asuinjärjestelyistä riippumatta samat oikeudet ja velvollisuudet eron jälkeenkin. Lähtökohtana on Suomen lain yhteishuoltajuudelle rinnasteinen asetelma. Suomalaisesta näkökulmasta yksinhuoltajuuden tosiasiallinen syntyminen liittyy Venäjän lainsäädännön mukaisesti asumisjärjestelyihin ja elatusapuasioihin. Venäjän laissa puhutaankin vanhemman oikeudesta lapseensa, jota ei voida rajoittaa muuta kuin siinä tapauksessa, että se uhkaa lapsen fyysistä tai henkistä hyvinvointia. Lapsella ei kuitenkaan ole Venäjällä velvollisuutta tavata vanhempansa, jos hän itse ei tätä halua. Tapaamisen mahdollisuus on nimenomaan oikeus, joka lapselle on annettu,

eikä hänelle pakollinen velvollisuus⁹³. Tässä mielessä lapsen asema ja vaikutusmahdollisuudet huoltosuhteessa ovat rinnasteisia Suomen lainsäädännön säädöksiin.

Kun yksinhuoltajuuteen voidaan Suomessa päätyä pelkästään käytännöllisistäkin syistä, on Venäjällä huoltajuuden poistaminen sanktioluonteinen poikkeustoimenpide. Huoltajuutta ei voida viedä vanhemmalta kuin erittäin painavista syistä. Venäjän lainsäädännön mukaan vanhemman oikeuksien poistaminen ei myöskään vaikuta hänen velvollisuuteensa elättää lastaan (PK 71 §). Tässä mielessä kyse on suomalaisen järjestelmään verrattavissa olevasta yksinhuoltajuuden syntymisestä.

Pohdittaessa suomalaisen tuomioistuimen huoltajuuspäätöksiä, tuntuisi edellä mainitun perusteella tärkeältä, että huoltajuuden eri muotojen ”tasa-arvoisuus” tai neutraalius yhteiskunnallisesti tulisi tehdä Venäjältä Suomeen muuttaneelle vanhemmalle ymmärrettäväksi. Tämäkään tosin ei välttämättä estä lapsen viemistä maasta pois silloin, kun lapsen vanhempien välillä on ylittämättömiä ristiriitoja ja toinen vanhempi ylipäätään haluaa palata takaisin Venäjälle.

Tekemämme peruslainsäädännön ja keskeisten huoltoon liittyvien kysymysten tarkastelun perusteella näyttää siltä, että nykyisessä tilanteessa eräs vaihtoehto lapsikaappauksen kohteeksi joutuneelle vanhemmalle on uusi oikeudenkäynti Venäjän federaatiossa huoltajuudesta sopimiseksi. Tällöin Suomessa tehtyä päätöstä ja sen taustalla olevaa olosuhdeselvitystä voidaan pyrkiä käyttämään todistusaineistona venäläisessä tuomioistuimessa. Suomen ja Venäjän sosiaaliviranomaisten välinen yhteistyö ja jonkinasteinen tiedonvaihto tällä alueella olisivat tärkeitä.

Mahdollisessa venäläisessä oikeudenkäynnissä on huomioitava Venäjän lainsäädännön ajattelu vanhemmuudesta ja huoltajuudesta. Ulkomaalaisen ja Venäjän kansalaisen yhteiseen lapseen sovelletaan Venäjän perhekoodeksin mukaisesti pääsääntöisesti sen maan lainsäädäntöä, jonka maan *kansalainen* lapsi on. Tällöin kyse on lapsen ja vanhempien oikeuksia koskevista asioista. Elatusmaksuja ja muita lasten ja vanhempien välisiä asioita koskevissa kysymyksissä voidaan soveltaa myös sen maan lainsäädäntöä, jossa lapsella on pysyvä asuinpaikka (PK 163 §). Tilanne on ongelmallisin silloin, kun suomalais-venäläisestä avioliitosta syntyneellä lapsella on Venäjän kansalaisuus tai kaksoiskansalaisuus. Tällaisessa tilanteessa huoltajaksi Suomessa määrätyn vanhemman tulee mahdollisessa tuomioistuinkäsittelyssä pystyä vakuuttavasti osoittamaan venäläisen vanhemman sopimattomuus tai kyvyttömyys lapsen kasvattajaksi. Hänen

---

⁹³ Krašeninnikov (toim.) (2006), s. 209.

tulee siis voida vedota Venäjän laissa esiintyviin lapsen etua määritteleviin asioihin.

Tekemämme alustava tutkimus osoitti että Suomen ja Venäjän perheoikeudellisten lainsäädäntöjen vertailussa keskeisiä teemoja ovat varsinkin yksinhuoltajuuteen ja asumis- ja tapaamisoikeuteen vaikuttavat kriteerit tuomioistuimissa. Tärkeää olisi myös tutkia mikä on sosiaaliviranomaisten tekemän olosuhdeselvityksen painoarvo venäläisen tuomioistuimen päätöksenteossa. Samoin olisi selvitettävä miten ulkomailla tehtyyn sosiaaliviranomaisten olosuhdeselvitykseen suhtaudutaan venäläisissä viranomaisissa. Keskeinen jatkotutkimusta kaipaava kysymys on lapsen iän vaikutus huoltajan valintaan niin Suomessa kuin Venäjällä. Kansainvälisten avioliittojen osalta olisi tärkeää paneutua suomalaisten vanhempien mahdollisuuksiin menestyä huoltajuuskiistoissa venäläisessä tuomioistuimessa ja tällaisessa ratkaisussa käytettävään todistusaineistoon. Tärkeää olisi myös tutkia sukupuolen merkitystä viranomaisten päätöksenteossa kansainvälisissä avioeroissa.

Keskusteluyhteyttä Suomen ja Venäjän oikeusviranomaisten kesken tässäkin tutkimuksessa esille nousseista hankalista oikeudellisista ristiriitatilanteista tulee jatkaa. Tärkeää on pyrkiä yhteiseen linjaan siitä miten suhtaudutaan sekä rikosoikeudellisesti että perheoikeudellisesti toisessa maassa yksinhuoltajansa kanssa pysyvästi asuvan, mutta Venäjän kansalaisuuden tai kaksoiskansalaisuuden omaavan lapsen luvattomaan tuomiseen Venäjän alueelle. Yhteisymmärrykseen tulisi päästä erityisesti siitä mitkä ovat ulkomaalaisen huoltajaksi määrätyn vanhemman oikeudet ja tosiasialliset mahdollisuudet Venäjällä silloin, kun lapsen sinne luvatta vienyt Venäjän kansalaisuuden omaava vanhempi ei anna ulkomaalaiselle vanhemmalle edes lapsen tapaamismahdollisuutta.

Lapsikaappauksen konkreettiseksi estämiseksi on tulevaisuudessa käytettävissä mm. matkustusasiakirjoihin liitettäviä biometrisiä tunnisteita. Rajaviranomaisten rekistereitä tulisi myös näissä kysymyksissä kehittää ja tarvittaessa tapahtuvaa tietojen vaihtoa Suomen ja Venäjän raja- ja sosiaaliviranomaisten välillä järjestää toimivalla tavalla. Vanhemman osalta keskeinen väline oikeuden saamiseksi Venäjällä on lapselle syntymässä saatu Suomen kansalaisuus.

6. Lähteet

Kirjallisuus

- Alvesalo, Anne & Ervasti, Kaijus (2006), *Oikeus yhteiskunnassa - näkökulmia oikeussosiologiaan*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Barhatova E.Ju (2004), *Kommentari k Konstitutsii Rossijskoj Federatsii*. Moskva: TK Velbi, Izd-vo Prospekt.
- Dubrovskaja I.A (2008), *Prava rebenka*. Moskva: GrossMedia, ROSBUH.
- Gottberg, Eva (2007): *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turku. 4. ajantasaistettu painos.
- Gottberg, Eva (2005), *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:112. Turku.
- Gottberg, Eva (1997), *Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja. A: 93.
- Grudtsyna L.Ju (2006), *Semeinoe pravo Rossii: Utšebnik dlja vuzov*. Moskva: ZAO Justitsinform.
- Husa, Jaakko (1995), *Julkisoikeudellinen tutkimus*. Acta Universitatis Laponensis N:o 4. Finnpublishers. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Husa, Jaakko (1998), *Johdatus oikeusvertailuun*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus. Kauppakaari Oyj.
- Iljina, O. Ju. (2007), *Problemy interesa v semeinom prave Rossijskoi Federatsii*. Moskva: Goronets.
- Inogamova-Hegai L.V. (toim.) (2006), *Ugolovnoe pravo Rossijskoi Federatsii: Osobennaja tšast: Utšebnik. – 2-e izd., ispr. i dop.* Moskva: INFRA-M.
- Jyränki, Antero (toim.), (1999), *Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:7. Turku: Painotalo Gillot Oy.
- Koistinen, Jarmo (2006), *Rikos Venäjällä. Oikeusvertaileva tutkimus Suomen ja Venäjän rikosvastuuperusteiden eroista*. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 17.
- Kravchenko, Zhanna (2008), *Family (versus) Policy. Combining Work and Care in Russia and Sweden*. Stockholm Studies in Sociology. New Series 30. Stockholm University.
- Krašennikov, P.V (toim.) (2006), *Postateinyi kommentari k Semeinomu kodeksu Rossijskoi Federatsii / Sudebnaja praktika po semeinym sporam 2004. Kniga 1*. Moskva.

- Laakso, Seppo (1990), *Oikeudellisesta sääntelystä ja päätöksenteosta erityisesti julkisoikeuden alalla*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Latentnaja prestupnost v Rossijskoj Federatsii 2001–2006 (2007)*. Moskva: JUNITI-DANA.
- Lehto, Leena (1999), Juridisten tekstien kääntämisen yleisistä ongelmista. Teoksessa *Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Toim. Antero Jyränki. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:7. Turku: Painotalo Gillot Oy.
- Mattila, Heikki S. E (1999), Oikeusvertailun lingvistiset hankaluudet. Teoksessa *Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Toim. Antero Jyränki. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:7. Turku: Painotalo Gillot Oy.
- Mattila, Heikki (1973), *Sosialististen maiden perheoikeuden pääpiirteet*. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 11.
- Mahkonen, Sami (1993), *Lapsen huolto ja tapaamisoikeus*. Juridica.
- Mahkonen, Sami (1998), *Parisuhde ja vanhemmuus*. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus. Kauppakaari Oyj.
- Mikkola, Tuulikki (2004), *Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus*. Helsinki: WSOY lakitieto.
- Netšaeva A.M (2007), *Semeinoe pravo: aktyalnye problemy teorii i praktiki*. Moskva: Jurait-Izdat.
- Ptšelintseva, Ljudmila (2000), *Semeinoe pravo Rossii: kratki utšebnyi kurs*. Moskva: Norma-Infra M.
- Tšernova, Žanna (2008), *Semeinaja politika v Evrope i Rossii, gendernii analiz*. Serija ”Jevropeiskije issledovanija”. Sankt-Peterburg: Norma.

Venäjän federatiiviset lakikoodeksit ja lait

- Graždanski kodeks RF Tšast 1 ot 30.11.1994 N 51-ΦZ. (Siviililakikoodeksi osa 1, 30.11.1994, N:o 51-FZ).
- Graždanski protsessualnyi kodeks RF ot 14.11.2002 № 138-FZ. Venäjän federaation siviiliprosessikoodeksi, 14.10.2002, N:o 138-FZ).
- Kodeks RF ob administrativnyh pravonarušenijah ot 30.12.2001 № 195-ΦZ. (Venäjän federaation hallinnollisten lainrikkomusten koodeksi 30.12.2001, N:o 196-FZ).
- Semeinyi kodeks Rossijskoi Federatsii ot 29.12.1995 № 223-FZ. (Venäjän federaation perhekoodeksi, 29.12.1995, N:o 223-FZ).
- Trudovoi kodeks RF ot 30.12.2001 № 197-ΦZ. (Venäjän federaation työkoodeksi, 30.12.2001, N:o 197-FZ).
- Ugolovno-protsessualnyi kodeks RF ot 18.12.2001 № 174-ΦZ.

- (Venäjän federaation rikosprosessikoodeksi, 18.12.2001, N:o 174-FZ).
- Ugolovnyi kodeks RF ot 13.6.1996 № 63-ΦZ.
(Venäjän federaation rikoskoodeksi, 13.6.1996, N:o 63-FZ).
- Federalnyi zakon ot 21.12.1996 № 159-ΦZ «O dopolnitelnyh garantijah po sotsialnoi podderžke detei-sirot i detei, ostavšihsja bez popetšeniya roditelei». (Federatiivinen laki orpolasten ja ilman vanhempia jääneiden lasten yhteiskunnallisen tuen lisätakuista, 21.12.1996, N:o 159-FZ).
- Federalnyi zakon ot 28.6.1995 № 98-ΦZ «O gosudarstvennoi podderžke molodjožnyh i detskih obštšestvennyh objedineni». (Federatiivinen laki valtion tuesta yhteiskunnallisille nuoriso- ja lapsijärjestöille, 28.6.1995, N:o 98-FZ).
- Federalnyi zakon ot 24.6.1999 № 120-ΦZ «Ob osnovah sistemy profilaktiki beznadzornosti i pravonarušeni nesoveršennoletnih». (Federatiivinen laki lasten heitteille jättämisen ja lainrikkomusten ennaltaehkäisemisen järjestelmän perusteista, 24.6.1999, N:o 120-FZ).
- Federalnyi zakon "O porjadke vyezda iz Rossijskoi Federatsii i vjezda v Rossijskuju Federatsiju 15.8.1996 № 114-ΦZ (Federatiivinen laki maasta poistumisesta ja maahantulosta 15.8.1996, N:o 114-FZ).

Venäjän federaation lakia alemman tason säädökset

- Postanovlenije Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 4.7.1997 № 9 «O primenenii sudami zakonodatelstva pri rassmotrenii del ob ustanovlenii usynovlenija». (Venäjän federaation Korkeimman oikeuden puheenjohtajiston määräys, 4.7.1997, N:o 9, "Lain soveltamisesta tuomioistuimissa adoptioasioiden käsittelyn yhteydessä").
- Postanovlenije Plenuma Verhovnogo Suda RF ot 4.7.1997 № 10 «O primenenii zakonodatelstva pri razrešenii sporov, svjazannyh s vospitaniem detei». (Venäjän federaation Korkeimman oikeuden puheenjohtajiston määräys, 4.7.1997, N:o 10, "Lain soveltamisesta lapsen kasvatusta koskevien riitojen ratkaisussa").
- Postanovlenije ot 17.7.1996 № 829 (red. ot 1.2.2005) «O prijomnoi semje». (Venäjän federaation hallituksen asetus, 17.7.1996, N:o 829, "Ottoperheestä").

Suomen lait, asetukset ja kansainväliset sopimukset

Avioliittolaki 13.6.1929/234.

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 28.6.1994/556.
Haag Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction,
1.12. 1983.
Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.
Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöön
panosta 16.8.1996/619.
Elatusturvalaki 7.8.1998/671.